

RBOND

ROLMODELLEN EN HET RISICO OP RECIDIVE

EEN MENTOR ALS POSITIEF ROLMODEL TER
VERMINDERING VAN CRIMINALITEIT VAN
JONGE AMSTERDAMSE VEELPLEGERS

OPDRACHTGEVER:
GEMEENTE AMSTERDAM
DIRECTIE OPENBARE ORDE EN VEILIGHEID

✘ Gemeente Amsterdam
✘
✘

AUTEUR:
JAN DIRK DE JONG

Rolmodellen en het risico op recidive

Een mentor als positief rolmodel ter vermindering van criminaliteit
van jonge Amsterdamse veelplegers

“Setting an example is not the main means of influencing others, it is the *only* means.”

- Albert Einstein

“Follow your hero... Or become your *own* man.”

- Uit de film LUV (2012) met rapper Common

Opdrachtgever: Gemeente Amsterdam, Directie Openbare Orde en Veiligheid (OOV)

Auteur: dr. Jan Dirk de Jong

Email: jdadejong@yahoo.com

Rebond: onderzoek & advies (www.rebond.nl)

Datum definitieve versie: 1 september 2013

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Managementsamenvatting	6
1. Verder in de aanpak van jonge veelplegers	
1.1 Problematische jeugdgroepen in Amsterdam en de Top600-aanpak	9
1.2 Intensieve Forensische Aanpak (IFA) van de Top600	10
1.3 Op het rechte pad met een mentor als rolmodel	11
1.4 Onderzoek naar de mogelijkheid van mentoren binnen de IFA	13
2. De onderzoeksopzet	
2.1 De doelstelling van het onderzoek	15
2.2 De onderzoeksvragen	15
2.3 De methoden van onderzoek	16
3. Rolmodellen en het straatleven	
3.1 Wat is een rolmodel?	18
3.2 Negatieve rolmodellen als mentoren in de misdaad	19
3.3 De aanzuigende werking van het straatleven	20
3.4 Uit de greep van de straat met positieve rolmodellen	23
4. Een geschikte mentor als rolmodel	
4.1 Aandacht, het goede voorbeeld en grenzen aan gedrag	26
4.2 De kwaliteiten van een geschikte mentor op straat	28
4.3 Aanvullende singuliere kwaliteiten van een mentor	30
5. Het vinden van een geschikte mentor voor jonge veelplegers	
5.1 Waar is een geschikte mentor te vinden?	33
5.2 Een coach als hulpbron naast een mentor als rolmodel	35
5.3 De werving en selectie van mentoren	36
5.4 De kwetsbaarheden van een mentor	38
6. Toegevoegde waarde van mentoren	
6.1 De meerwaarde waarde van een mentor	42
6.1.1 <i>Een belangrijke beschermende factor</i>	42
6.1.2 <i>Een versterkende brugfunctie tussen systeem- en leefwereld</i>	44
6.1.3 <i>Bijvangst van mentoraten</i>	45
6.2 De implementatie van mentoraten	47
6.2.1 <i>Goud in handen</i>	47
6.2.2 <i>Kansen</i>	48
6.2.3 <i>Knelpunten</i>	49
6.3 Slotopmerking	51
Literatuur	52

Voorwoord

Heel wat in huis

Voor u ligt het verslag van mijn onderzoek naar de *rolmodellen* die als mentor kunnen dienen voor risicjongeren in kwetsbare wijken, in het bijzonder ernstige en stelselmatige jonge daders van de Top600 die een Intensieve Forensische Aanpak (IFA) nodig hebben. De vraag is wat deze mentoren als rolmodel kunnen toevoegen aan het verminderen van overlast, criminaliteit en recidive van deze bijzondere populatie. In de professionele zorg- en hulpverlening worden al veel jongeren zo goed mogelijk geholpen door gemotiveerde en bekwame medewerkers. Bovendien wordt hard gewerkt aan het verder ontwikkelen van professionaliteit, verbeteren van opleidingen en het wegwerken van mogelijke onvolkomenheden in het sociale systeem van zorg- en hulpverlening.

Zonder al deze gedegen kennis, het vakmanschap en de tomeloze inzet van deze betrokkenen bij de aanpak te niet te willen doen, is vast te stellen dat we in het geval van ernstige en stelselmatige jonge daders te maken hebben met een opmerkelijk hardnekkige groep. Om goed tot de jongeren (meestal jongens) uit deze populatie door te dringen en hen (met drang en dwang) te ondersteunen om zelf hun gedrag effectief en duurzaam te veranderen en een delictvrij bestaan te leiden, is wellicht nog meer nodig dan wat tot nu toe wordt geboden. Jarenlange ervaring tussen deze straatjongens en vooral de contacten met mensen (meestal mannen) die als pro-sociaal rolmodel het verschil lijken te maken op straat, hebben tot de conclusie geleid dat iemand *heel wat in huis* moet hebben om dit soort werk te verrichten en jonge veelplegers te ondersteunen om tot die gedragsverandering te komen.

Dit voorlopige en vrij algemene inzicht vormt de aanleiding om verder uit te zoeken en wetenschappelijk te onderbouwen wat het precies is dat deze rolmodellen beter of anders doen in de ogen van deze straatjongens, waardoor zij wel naar deze mensen luisteren en hun goede voorbeeld willen volgen. Vandaar dat een onderzoeksvoorstel is geschreven om te onderzoeken wat het precies betekent om een *positief* rolmodel te zijn voor straatjongens, wie deze rolmodellen zijn, welke kwaliteiten zij zouden moeten bezitten, waar we ze kunnen vinden en wat zij mogelijk toevoegen aan het rendement van de huidige aanpak van criminaliteit (in het bijzonder van jongeren en jongvolwassenen). De Gemeente Amsterdam, afdeling Openbare Orde en Veiligheid, en de jeugdhulpverleningsorganisatie Spirit hebben de gelegenheid gecreëerd om dit onderzoeksvoorstel uit te voeren binnen de Intensieve Forensische Aanpak (IFA).

Hierbij wil worden de opdrachtgevers bedankt voor de mogelijkheid om de oorspronkelijke ideeën over rolmodellen voor straatjongens wetenschappelijk verder te ontwikkelen. In het bijzonder worden alle rolmodellen bedankt die op gepassioneerde wijze hun ‘singuliere’ kwaliteiten blijven inzetten om een positieve invloed uit te oefenen op deze jongeren (ondanks moeilijke omstandigheden en soms tegenwind). Dank gaat ook uit naar de overige experts binnen dit onderzoek. Sommigen hebben meer inzicht geboden in de kansen en knelpunten met betrekking tot de samenwerking tussen officiële instanties en rolmodellen. Anderen – waaronder uiteraard veel straatjongens – hebben voortschrijdend inzicht gegeven in de ‘natuurlijke’ en ‘stabiliserende’ functie van positieve rolmodellen in het hectische straatleven in kwetsbare wijken.

Jan Dirk de Jong

Amsterdam, 28 augustus 2013

Managementsamenvatting

Onderzoek naar de mogelijkheid van mentoren binnen de IFA

Los van reeds behaalde resultaten in de intensieve en integrale Aanpak Top600, blijft de doelstelling van het programma om ernstige overlast, criminaliteit en recidive van jonge Amsterdamse veelplegers steeds verder terug te dringen. Dit betekent onder meer doorgaan met het bewerkstelligen van een intrinsieke en duurzame gedragsverandering bij problematische jongeren en jongvolwassenen in Amsterdam. Een doorontwikkeling van de Intensieve Forensische Aanpak (IFA) van Spirit in samenwerking met diverse straf- en zorginstellingen maakt onderdeel uit van deze ambitie.

Recente wetenschappelijke inzichten en praktijkervaringen ondersteunen de gedachte dat het werken met ‘rolmodellen’ als *mentoren* voor stelselmatige jonge veelplegers, zou kunnen bijdragen aan de effectiviteit en de duurzaamheid van een positieve gedragsverandering bij zware gevallen, zoals de IFA-cliënten. In het kader van het ‘Deelproject Mentoraten’ binnen de IFA is daarom een onderzoek gestart naar deze veronderstelling (in opdracht van de Directie Openbare Orde en Veiligheid van de Gemeente Amsterdam). Daarbij is onderzocht wat het begrip rolmodel inhoudt en wat een rolmodel een risicjongere zou moeten kunnen bieden ter ondersteuning. Verder is bepaald welke algemene en bijzonder kwaliteiten iemand maken tot een geschikt rolmodel om als mentor zo’n jonge veelpleger te begeleiden. Daarnaast is nagegaan waar men dergelijke geschikte rolmodellen zou kunnen opsporen, werven en selecteren. Ten slotte is onderzocht wat de verwachte toegevoegde waarde is van een rolmodel in het bestrijden van overlast, criminaliteit en recidive, en het bijdragen aan een effectieve en duurzame, positieve gedragsverandering bij de jonge veelplegers. Naast de kansen komen daarbij ook de knelpunten aan bod van het werken met rolmodellen.

Het onderzoek is uitgevoerd door middel van interviews (met experts, rolmodellen en risicovolle jongeren of jongvolwassenen), observaties in het werkveld en wetenschappelijke literatuurstudie.

Wat is een geschikt rolmodel voor een jonge Amsterdamse veelpleger?

Een rolmodel staat letterlijk *model* voor de *rol* die iemand anders zelf ook wil innemen en denkt te kunnen vertolken (inclusief persoonlijke eigenschappen, bewonderenswaardige vaardigheden en bijbehorende sociale status). Naast negatieve rolmodellen zijn in de leefwereld van ‘straatjongens’ ook *positieve rolmodellen* te vinden in wie zij zich herkennen, met wie zij zich identificeren en tegen wie zij opkijken als voorbeeld. Deze positieve rolmodellen kunnen tegenwicht bieden aan de risicofactoren die kenmerkend zijn voor veel jonge veelplegers en deze jongeren of jongvolwassenen ondersteunen om zich te onttrekken aan de greep van hun (voormalige) delinquente straatleven. Vooral een probleemgerichte oplossing voor het omgaan met delinquente leeftijdsgenoten en het weerstaan van groepsdruk, zijn belangrijke elementen in die (op levenservaring gebaseerde) ondersteuning.

Een rolmodel is pas *geschikt* als mentor voor een jonge veelpleger wanneer hij zijn beoogde protégé daadwerkelijk iets te bieden heeft en ook bepaalde kwaliteiten in huis heeft. In de eerste plaats moet hij *liefdevolle aandacht* en *betrokkenheid* bieden vanuit een hogere sociale positie. Hij moet een *gedragsvoorbeeld* vormen en met *autoriteit* grenzen kunnen aangeven (en bewaken). Het rolmodel moet zowel *burgerschaps-* als *straatvaardigheden* kunnen overdragen aan de jongere of jongvolwassene die hij begeleidt. Dit gaat gepaard met *duidelijkheid*, *daadkracht* en *discipline* die uiteindelijk moeten leiden tot meer zelfregulering. De kwaliteiten die een mentor in huis heeft zijn onder meer *herkenbaarheid* (sociale nabijheid), *empathisch vermogen* en *sociale vaardigheden* (ook om de zienswijze van

buitenstaanders op de jonge veelpleger over te brengen en het belang van hoffelijkheid over te dragen in zelfverzekerd burgerschap). Daarnaast moet de mentor *laagdrempelig, flexibel, bereikbaar* en *consistent* zijn (binnen een context van duidelijke afspraken mens tot mens). Aanvullende kwaliteiten die een rolmodel geschikt maken zijn diens *persoonlijke motivatie* om deze taak op zich te nemen, de mate waarin hij een *persoonlijk arbeidsethos* uitdraagt en een *menselijke 'X-factor'* (die maakt dat het ene rolmodel meer charismatisch gezag of originele autoriteit uitstraalt in de ogen van de een, dan in de ogen van de ander).

Waar zijn geschikte rolmodellen te vinden?

Geschikte rolmodellen zijn soms te vinden in *de naaste kring* van jonge veelplegers, zoals gezin of familie. Ook andere belangrijke figuren in *de directe sociale omgeving* kunnen in aanmerking komen. In zulke gevallen is het mogelijk dat de IFA-cliënt zelf een rolmodel aandraagt die hij graag als mentor zou willen hebben. Ook *buiten het (beperkte) sociale netwerk* van een jongere of jongvolwassene kunnen zich eveneens geschikte rolmodellen aandienen. Het ligt voor de hand dat dergelijke rolmodellen door IFA-medewerkers worden aangedragen. Zij moeten daartoe een overzicht hebben van geschikte en beschikbare rolmodellen. Landelijk wordt gewerkt aan een platform voor zulke rolmodellen en in Amsterdam heeft een overzicht van een aantal rolmodellen al gestalte gekregen in het Netwerk Amsterdamse Helden.

Naast rolmodellen als 'mentor' is gekeken naar een aanvullende mogelijkheid van een *coach* als specifiek gedragsmodel. Daarmee wordt bedoeld dat in een later stadium mensen die een succesvol gedragsvoorbeeld vormen met betrekking tot een opleiding, vak, talent of burgerschapsvaardigheid, als hulpbronnen kunnen worden toegevoegd aan het mentoraat. Daarbij gaat het niet om identificatie met een rolmodel, maar om het observeren, oefenen en aanleren van specifieke vaardigheden. Deze coaches kunnen worden geworven in bredere kringen (waaronder *vrijwilligersorganisaties*) dan mentoren die echt affiniteit en ervaring moeten hebben met de bijzondere leefwereld en omgangsvormen van de (zwarte) doelgroep.

Naast *selectiecriteria* worden ook *samenwerkingscriteria* gehanteerd om te bepalen of opgespoorde rolmodellen ook daadwerkelijk kunnen worden ingezet als mentoren. Daarbij is het uitgangspunt dat een functionele brug kan worden geslagen tussen de *systeemwereld* van de betrokken professionals (en het bevoegde gezag) en de *leefwereld* van de mentor (en zijn onbevoegde gezag). Een spanningsveld tussen *samenwerken* (afspraken maken over taakverdeling en verantwoordelijkheid, resultaten terugkoppelen en verantwoording afleggen) en *loslaten* (de mentor de benodigde ruimte geven en ondersteunen, maar niet organisatorisch vleugellam maken), moet in dit proces nauwlettend worden bewaakt.

Aan een geschikte mentor zitten ook een aantal *kwetsbaarheden* verbonden die samenhangen met het benoemde spanningsveld. Er zijn grenzen aan wat een mentor als rolmodel kan betekenen en de kracht van de mentor zit deels in persoonsgebonden kwaliteiten (het rolmodel is niet vervangbaar). Vaak is de keerzijde van die unieke kwaliteiten dat een rolmodel ook persoonsgebonden kwetsbaarheden kent (vaak in de sfeer van zijn persoonlijkheid of vanwege het feit dat hij soms te dichtbij de persoon staat, bijvoorbeeld als familielid). Daarnaast is het zaak dat een rolmodel (ondanks een mogelijk wispelturig verleden) van onbesproken gedrag is op het moment dat hij zich als mentor manifesteert. Een laatste punt van discussie is dat een mentor voor een mannelijke jonge veelpleger bij voorkeur geen vrouw kan zijn, onder meer vanwege de identificatie met rolpatronen.

Wat zou de meerwaarde van een mentor zijn?

Een rolmodel als mentor voor een jonge veelpleger biedt uitzicht op een aantal effecten in de aanpak van (ernstige) overlast, criminaliteit en recidive onder jongeren en jongvolwassenen. Ten eerste belooft het rolmodel een effectieve en duurzame *beschermende factor* te bieden

tegenover een nu nog vaak onderschatte, maar essentiële risicofactor voor problematisch gedrag van risicojeugd: de criminogene aantrekkingskracht van het straatleven en in het bijzonder de groepsdruk binnen groepsverbanden van straatjongens (waaronder manipulatieve criminele kopstukken en soms gezins- of familieleden). Ten tweede kan een geschikt rolmodel een *brugfunctie* vervullen tussen de systeem- en de leefwereld waarmee de jonge veelpleger te maken heeft. Het leveren van aanvullende informatie, ondersteuning bij de uitvoering en de mogelijkheid van beter monitoren, maken dat het rolmodel een toegevoegde waarde kan hebben in de duurzame effectiviteit van reguliere zorg- en hulpverlening. Ten derde leveren mentoraten naar verwachting ook nog *bijvangst* op in de vorm van nieuwe kansen voor vroegsignalering, een bijdrage aan de ontwikkeling van eigen kracht in kwetsbare gemeenschappen en een mogelijke kostenbesparing.

Implementatie van mentoraten binnen de IFA wordt verder uitgewerkt door Spirit in het 'Deelproject Mentoraten binnen de IFA' (Bontes, 2013). Dit rapport wordt afgerond met het benoemen van een aantal *kansen* en *knelpunten*. Vooral de knelpunten zijn van belang bij het nemen van verstandige beslissingen ten aanzien van de inzet van mentoren, de bestuurlijke en organisatorische inbedding, en niet in de laatste plaats de samenwerking met professionele organisaties. Daarbij gaat het om zaken als *het belang van de mentor* om mee te doen en zich te voegen in de samenwerking met professionele instellingen, het gevaar van een valse start als gevolg van een vermeende *concurrentieverhouding* met professionals uit de zorg- en hulpverlening, en de spanning tussen functioneel ongelijke positie in de hiërarchische organisatie van de aanpak en het belang van een *gelijkwaardige benadering* (houding en waardering) tussen die ongelijke partijen.

1. Verder in de aanpak van jonge veelplegers

1.1 Problematische jeugdgroepen in Amsterdam en de Top600-aanpak

Volgens recente statistieken van het Ministerie van Veiligheid en Justitie (WODC) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) daalt de geregistreeerde criminaliteit en neemt het gevoel van veiligheid onder Nederlandse burgers toe (Hesseling, 2012).¹ Toch vormen overlast en criminaliteit van jongeren en jongvolwassenen (vaak in *groepsverband* gepleegd) een maatschappelijk probleem dat nog steeds veel aandacht krijgt in Nederland en in het bijzonder ook in Amsterdam (Bervoets, 2012). De negatieve impact van (jeugd)delinquentie op het maatschappelijk leven is groot, vooral wanneer sprake is van ernstige en stelselmatige daders in gewelddadige jeugdgroepen (Eysink Smeets et al., 2013; Beke et al., 2013).

In de afgelopen jaren is landelijk een methode ontwikkeld waarmee problematische jeugdgroepen in beeld zijn gebracht: de *Shortlistmethodiek Problematische Jeugdgroepen* (Ferberda & Van Ham, 2010). Met behulp van deze methode zijn eind 2010 in Nederland 89 criminele jeugdgroepen aangewezen, waarvan 7 groepen in Amsterdam. In mei 2011 heeft de minister van Veiligheid en Justitie aangegeven dat hij deze 89 criminele jeugdgroepen binnen 2 jaar wil aanpakken. In die aanpak wordt de nadruk gelegd op vroegtijdig ingrijpen, het voorkomen van recidive onder jonge criminelen en een strenge aanpak van criminele jeugdgroepen. Deze doelstelling is vastgelegd in het *Actieprogramma criminele jeugdgroepen*.² In de loop van 2011 is vastgesteld dat 40% van de criminele jeugdgroepen is aangepakt met een (strafrechtelijke) maatregel, zoals een gebiedsverbod, een taakstraf of detentie.³ Halverwege 2013 zouden geen van de oorspronkelijke 7 criminele jeugdgroepen uit de peiling van 2010 nog over zijn.

Naast de Amsterdamse groepsaanpak wordt dit resultaat mede toegeschreven aan de vernieuwde intensieve en integrale aanpak van overlast en criminaliteit van de Gemeente Amsterdam: de *Aanpak Top600* die op 1 mei 2011 van start is gegaan. Om de stad veiliger te maken is in samenwerking tussen gemeente, politie, Openbaar Ministerie, reclassering, zorginstellingen en andere (jeugd)partners de focus gelegd op de 600 zwaarste jonge veelplegers⁴ (jongeren én vooral jongvolwassenen) van ingrijpende delicten of zogenaamde *high impact crimes* (zoals openlijke geweldpleging, zware mishandeling, straatroof, overval en woninginbraak). Bij aanvang van het programma is gebleken dat deze verzameling van

---

¹ Deze bevindingen komen ook naar voren in het onderzoeksrapport *Criminaliteit en rechtshandhaving 2010* (Kalidien, De Heer-de Lange & Van Rosmalen, 2011). De belangrijkste ontwikkelingen in de criminaliteit uit dit rapport (vooral de trends over de lange termijn) zijn recentelijk besproken in *Secondant* (Smit, De Waard en Berghuis, 2012).

² Zie voor meer informatie de website van het Ministerie van Veiligheid en Justitie: <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/jeugdcriminaliteit/aanpak-jeugdcriminaliteit>.

³ Bij de recentere meting (medio 2012) is vastgesteld dat inmiddels 61 van de 89 groepen zijn aangepakt (dit wordt binnenkort officieel bekend gemaakt in een tussenrapportage van het Ministerie van Veiligheid en Justitie). Op 13 juni 2013 heeft het Ministerie een werkconferentie georganiseerd waarin na twee jaar de uiteindelijke balans zal worden opgemaakt van het Actieprogramma Problematische Jeugdgroepen.

⁴ “Er zijn signalen dat de traditionele veelplegers – veelal harddrugverslaafd, van Nederlandse of Surinaamse afkomst en relatief oud – deels plaats hebben gemaakt voor relatief jonge, niet-verslaafde stelselmatige daders van (veelal) allochtone afkomst, die louter vanwege financieel gewin delicten plegen” (Versteegh, Van der Plas & Nieuwstraten, 2010: p.163). Veel van de nieuwe veelplegers uit de Top600 in Amsterdam zijn criminele jongens van tussen de 18 en 24 jaar oud, waarvan 47% bestaat uit Marokkaanse Amsterdammers, 24% uit Surinaamse Amsterdammers en 9% uit autochtone Amsterdammers (de rest varieert in etniciteit). De concentratiegebieden zijn Zuidoost, Nieuw-West, West en Oost (*Het Parool*, 4 maart 2013).

600 veelplegers gezamenlijk verantwoordelijk is geweest voor ongeveer 15.000 politiecontacten in slechts vijf jaar tijd.

Het doel van deze intensieve en integrale aanpak is om de 600 veelplegers consequent, snel en streng aan te pakken. De ernstige overlast en criminaliteit van deze Amsterdamse, jongvolwassen daders wordt in eerste instantie strafrechtelijk aangepakt door ze van straat te halen (*pijler 1*). De daders worden vervolgens tijdens en na hun detentie niet losgelaten door hen – met drang en dwang – in zorgtrajecten onder te brengen (*pijler 2*). In principe worden de Top600-leden niet losgelaten voor ze naar school gaan of werken. Tegelijkertijd wordt door middel van vroegsignalering gezorgd dat jonge kinderen of 12-minners (de broertjes en zusjes van de Top600-leden) niet afglijden en ook op het verkeerde pad belanden (*pijler 3*).⁵

Op 4 maart 2013 zijn de voorlopige resultaten van de Top600-aanpak gepresenteerd door de gemeente, justitie en politie in de eerste kwartaalrapportage van dit jaar.⁶ Niet alleen is het aantal aanhoudingen aanzienlijk gedaald (met 59%), maar ook de recidive is sterk verminderd (met 57%). Deze resultaten zijn onder meer geboekt doordat de betrokken organisaties zich gezamenlijk in een eensgezinde focus hebben gericht op de beoogde individuen. Per Top600-persoon wordt een plan van aanpak opgesteld onder leiding van een Top600-regisseur en met alle organisaties die bekend zijn met deze persoon. De regisseur voert dit plan uit zodat de dader niet alleen snel en consequent wordt gestraft, maar ook wordt gewerkt aan een gedragsverandering op de lange termijn. Zo worden voorwaarden en eisen opgelegd wanneer daders vrijkomen (zoals politiebezoeken, controles van bureau Leerplicht, zorgtrajecten of hulp bij het vinden van werk of woning). Het gaat uiteindelijk om het bewerkstelligen van een intrinsieke en duurzame *gedragsverandering* bij deze problematische jongvolwassenen: het ontwikkelen van een geweten, het afzien van onwenselijk gedrag (waaronder overlast en criminaliteit) en het op een sociaal wenselijke manier leren omgaan met de mensen in hun gemeenschap. Bij dit laatste kan de nadruk liggen op een problematische houding ten opzichte van het andere geslacht (meisjes), burgers met een ander geloof (Joden), burgers met een andere seksuele voorkeur (homoseksuelen) en gezagsdragers van overheid en andere instellingen.

Om dit doel te bereiken is persoonsgericht maatwerk nodig met een intensief, direct en doortastend karakter. In samenwerking met tien verschillende straf- en zorgpartners in de stad is de gemeente daarom in 2011 begonnen met het ontwikkelen van de *Intensieve Forensische Aanpak* (IFA) voor onder meer de jongvolwassen veelplegers van de Top600. Sinds 1 mei 2012 kunnen de daders in de Top600 de IFA opgelegd krijgen (en ook criminele jongvolwassenen die niet op die lijst staan).

1.2 Intensieve Forensische Aanpak (IFA) van de Top600

De IFA is een stadsbrede werkwijze waarbij verschillende straf- en zorgorganisaties nauw samenwerken met Spirit als inhoudelijke trekker van deze aanpak. De IFA is bedoeld voor Amsterdamse veelplegers in de leeftijd van 16 tot en met 23 jaar met een midden tot hoog risico op recidive. Er geldt een voorrangbeleid voor Top600-personen, maar de IFA is ook bedoeld voor jongeren die zich zonder intensieve begeleiding dreigen te ontwikkelen tot de toekomstige veelplegers van Amsterdam. De IFA is speciaal toegerust op het werken met

---

⁵ Voor meer informatie over het idee achter de Top600, zie de website van de Gemeente: <http://www.eenveiligamsterdam.nl/top-600/>. Voor een volledig overzicht van de deelnemende organisaties, zie deze website over de keten van de Top600: <http://www.amsterdam.nl/gemeente/organisatie-diensten/sites/top600/top600-0/artikel/>.

⁶ In de Kwartaalmonitor Top600 wordt de stand van zaken van de aanpak bijgehouden in feiten en cijfers, zie: <http://www.amsterdam.nl/gemeente/organisatie-diensten/sites/top600/feiten-cijfers/feiten-cijfers/>.

LVB-ers: jongeren en jongvolwassenen met een licht verstandelijke beperking (Teeuwen, 2012).

In de persoonsgerichte IFA wordt gewerkt met interventies waarvan het effect is aangetoond (*evidence-based*). De IFA bestaat uit een intensieve individuele begeleiding, inclusief cognitieve gedragstraining, behandeling en therapie. De begeleiding wordt gecombineerd met strak toezicht vanuit het strafrechtelijk kader: de IFA-begeleider en de toezichthouder van de reclassering werken samen in een tandem. Indien nodig worden ook gezinsinterventies ingezet. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de re-integratie in de leefwerelden van de woonbuurt, een opleidingsinstelling en/of een werkplek. De IFA-begeleider is 24 uur per dag, 7 dagen per week bereikbaar voor de IFA-cliënt en zijn of haar netwerk.

De opdrachtgever van de ontwikkeling van de IFA, de Directie Openbare Orde en Veiligheid van de Gemeente Amsterdam, is met Spirit overeengekomen dat de huidige methodiek verder zal worden doorontwikkeld. Als onderdeel van deze inhoudelijke doorontwikkeling is onder meer het idee ontstaan om binnen de IFA te gaan werken met *mentoraten*. Dit houdt in dat jongeren en jongvolwassenen die deelnemen aan de IFA in een werkmodel zouden kunnen worden gekoppeld aan een mentor of coach. In andere jeugd- en hulpverleningsprojecten (meestal met een minder zware doelgroep) werkt men al langer met diverse soorten mentoren of coaches in verschillende vormen. Voorbeelden daarvan zijn het project Vriendenkringen Amsterdam, het Maatjesproject of het Goal Mentoren Project. Ook is al eerder onderzoek verricht naar de effecten en werkzame factoren van mentoren ter ondersteuning van migrantenjeugd met achterstandsproblemen (Hoog et al., 2012).

Het idee voor een Deelproject Mentoraten als doorontwikkeling van de aanpak van ernstige en stelselmatige veelplegers, wordt ondersteund door toenemende wetenschappelijke aandacht voor mogelijkheden en beperkingen in het benutten van *eigen kracht* binnen kwetsbare buurten (Caem, 2008; Tonkens, 2009; Tonkens & Verhoeven, 2011; Verwer & Walberg, 2012; Broekhuizen & Van Wonderen, 2012). Zo is onder meer gekeken naar de meerwaarde van zogenaamde *best persons* in de aanpak van sociale problemen in kwetsbare wijken (Van den Brink, et al. 2012) en naar de aanwezigheid van positieve *rolmodellen* voor problematische straatjongens (De Jong, 2012a; Hazekamp & Sluiter, 2013). Deze wetenschappelijke aandacht is geïnspireerd door bekende successen van doortastende sleutelfiguren binnen kwetsbare buurten in Amsterdam en voorbeelden van effectief ‘onbevoegd gezag’ binnen soortgelijke gemeenschappen in andere delen van Nederland (Sieckelinck, Van Buuren & El Madkouri, 2013).

De voornaamste reden om het bestaande zorgaanbod uit te breiden met de koppeling van een mentor of coach als rolmodel aan een cliënt van de IFA, is de verwachting dat reeds geboden zorg en hulp een grotere kans van slagen heeft (*effectiviteit*) en dat ondersteuning langere tijd doorwerkt (*duurzaamheid*). Een effectievere en duurzamere zorg- en hulpverlening zou vervolgens leiden tot minder (ernstige) overlast en criminaliteit in het algemeen, en in het bijzonder een verdere vermindering van stelselmatige recidive bij jongvolwassenen waar die kans nu nog groot is. Dit verwachte positieve effect van de verbinding van een rolmodel aan een jongvolwassene met een (ernstig) delinquent verleden, is onder meer gebaseerd op inzichten uit onderzoek naar *desistance* (Hearn, 2010; Drie & Weijers, 2010): wanneer stoppen jonge daders effectief en langdurig met criminaliteit en wat is daarbij de rol van andere mensen in de directe sociale omgeving?

1.3 Op het rechte pad met een mentor als rolmodel

Dat alleen repressie (een externe motivatie) niet helpt om criminaliteit terug te dringen en recidive te voorkomen, is al geruime tijd bekend (Dubbeld, 2012). Stelselmatige daders en de

toekomstige probleemgevallen moeten ook een innerlijke motivatie ontwikkelen om zich volgens de maatschappelijke regels te gedragen en andermans grenzen te respecteren. Uit onderzoek is naar voren gekomen dat een sterk (onder)steunend *sociaal netwerk* van betrokken individuen van groot belang is bij het afzien van overlastgevend en crimineel gedrag (Heam, 2010).

Soms beschikt een jongvolwassen dader al (deels) over zo'n potentieel pro-sociaal netwerk, met als belangrijkste mogelijkheid dat naaste familie voldoende motieven en ondersteuning biedt om te stoppen met delinquent gedrag. Vaak is het sociale netwerk van een jonge veelpleger (en zijn eventuele jongere broertjes) echter te classificeren als 'zwak' of zelfs 'crimineel'. Achterliggende oorzaken daarvoor kunnen liggen in migratie- of achterstandsproblematiek, moeizame relaties binnen het gezin en relatief veel sociale contacten met 'foute' vrienden, kennissen of familieleden. In dat geval is het zaak om het sociale netwerk van de jongere of jongvolwassene uit te breiden en te verstevigen om de kans te vergroten dat hij met de juiste motivatie en ondersteuning op eigen kracht zijn leven betert en dit ook volhoudt. Het herstellen en verbeteren van positieve relaties met de eigen familieleden is uiteraard een belangrijk eerste element in de jeugdhulpverlening en in een reclasseringsproces (Hanneke Bijl & Ruudje Kea van het Expertisecentrum William Schrikker Groep, 2012). Maar er zijn meer manieren om in deze zin *systeemversterkend*⁷ te werken: jonge veelplegers stimuleren om in een breder sociaal netwerk op zoek te gaan naar mensen die hen kunnen helpen om hun leven – op eigen kracht – een andere invulling te geven.

De ondersteuning van buitenaf die een jonge veelpleger helpt om van binnenuit kracht en wijsheid te vinden om het goede pad te bewandelen, kan diverse vormen aannemen. De steun kan louter informatief en praktisch van aard zijn, zoals *instrumentele* steun met betrekking tot het vinden van werk of opleiding, het zoeken van een woning of het verkrijgen van hulp bij verslavingsproblematiek of schulden. Dit soort steun wordt in principe al geboden door professionals van de maatschappelijke instellingen met hun diverse expertises (ook binnen de Aanpak Top600 en de IFA). Maar de vorm van steun die een (ex)delinquent daarnaast nodig heeft (en doorgaans ontbeert binnen een 'zwak' of 'crimineel' sociaal netwerk) is een combinatie van *morele* en *emotionele* steun. Om een effectieve en duurzame intrinsieke motivatie te ontwikkelen om te stoppen met criminaliteit, moet iemand naast deze persoon staan. Met een combinatie van betrokkenheid, erkenning en waardering, maar ook duidelijkheid over regels en grenzen, kan deze steunbron helpen om perspectief te bieden, kansen te pakken en ook zijn sociale netwerk te verbeteren (o.a. andere vrienden te kiezen). Het is de vraag in hoeverre professionals van instellingen die worden ervaren als relatieve 'buitenstaanders' er gemakkelijk in kunnen slagen deze steun te bieden op een wijze en in een taal waarin de 'cliënt' zich herkent (Geenen, 2010).

Mogelijk biedt een *mentor als rolmodel* uit de eigen gemeenschap (of anderszins verbonden aan de leefwereld van de betrokkene), meer uitkomst in dit aspect van de benodigde hulpverlening. De gedachte is dat een jonge veelpleger gemakkelijker de juiste keuze zou maken tussen doorgaan met zijn criminele carrière of doorzetten in het opbouwen van een legaal bestaan (en deze keuze ook beter zou beklijven), als hij kan opkijken tegen een pro-sociaal rolmodel gedurende dat gehele veranderingsproces en zich aan die persoon kan optrekken. Dat is een verwachting die enigszins voor de hand lijkt te liggen. Maar deze aanname roept in eerste instantie vooral een hoop vragen op van inhoudelijke en organisatorische aard: Wat is precies een pro-sociaal rolmodel voor een jonge veelpleger? (*definitie*) Welke persoonskenmerken maken iemand tot een effectief rolmodel? (*selectiecriteria*) Zijn er verschillende typen rolmodellen te onderscheiden? (*diversiteit*) Waar

---

⁷ Zie ook: www.jeugdzorgnederland.nl/kennisbank

zijn rolmodellen te vinden binnen en buiten het sociale netwerk van een jonge veelpleger? (*werving*) Wat voegt een rolmodel toe aan de reguliere zorg- en hulpinstellingen, in het bieden van een effectief en duurzaam tegenwicht aan criminogene factoren en verleidingen? (*meerwaarde*) Hoe moet het werken met rolmodellen worden ingebed in de bestaande structuur van professionele zorg? (*organisatie*) En hoe kan deze samenwerking vorm krijgen zodat partijen elkaar niet voor de voeten lopen, onafhankelijkheid is gewaarborgd en de rolmodellen blijven aansluiten bij de leefwereld van de jongere of jongvolwassene? (*kansen en knelpunten*)

Om dergelijke vragen te beantwoorden en de uitkomsten daarvan te verwerken in een experimentele doorontwikkeling van de IFA, is in eerste instantie praktijkgericht en wetenschappelijk onderzoek nodig. Tot nu toe is deze vorm van ondersteuning binnen de IFA, namelijk nog niet als zodanig in een werkmodel opgenomen. Op basis van de uitkomsten van dergelijk onderzoek zal daar in 2013 verandering in komen.

1.4 Onderzoek naar de mogelijkheid van mentoren binnen de IFA

In Amsterdam bestaat reeds een uitgebreid en divers aanbod van zorg- en hulpverleningsprojecten voor jonge veelplegers voor, tijdens en na hun detentie. De centrale vraag van een onderzoek naar het nieuwe idee van de koppeling tussen een rolmodel en een jonge veelpleger (die onderdeel is van de IFA) is, of deze verbinding een toegevoegde waarde heeft voor het zorg- en hulpaanbod. Die toegevoegde waarde kan inhouden dat zorg en hulp in combinatie met straf leiden tot een groter, consistentere en duurzamer effect. Dit betekent dat een aantoonbare bijdrage zou worden geleverd aan een verdere afname van (ernstige) overlast, criminaliteit en recidive van jongeren en jongvolwassenen uit de IFA. Dit experimentele concept van een mentor als rolmodel voor een IFA-cliënt wordt op twee manieren onderzocht.

Ten eerste werkt een medewerker van Spirit een plan van aanpak uit binnen de jeugdhulpverlening in de vorm van het 'Deelproject Mentoraten binnen de Intensieve Forensische Aanpak' (Bontes, 2013). Uit deze doorontwikkeling van de IFA zullen twee praktische werkmodellen voortkomen. In die modellen wordt het experimenteren met *mentoren* binnen de begeleiding van IFA-cliënten, concreet uitgewerkt in aansluiting op de huidige aanpak. Het werkformat van dit projectplan is dat per september 2013 ongeveer 17 tot 20 jongeren of jongvolwassenen binnen de IFA een mentor als rolmodel zullen hebben. In dit projectplan gaat de medewerker van Spirit onder meer een aantal Amsterdamse projecten onderzoeken waarin reeds wordt gewerkt met mentoraten in de praktijk. Om dit projectplan verder te verankeren in de huidige kennisontwikkeling ten aanzien van (jeugd)criminaliteit en om de kans op succes te vergroten, is meer nodig dan praktische aanwijzingen.

In de tweede plaats is daarom ook een sociaal-wetenschappelijk onderzoek gedaan naar het concept 'rolmodel' in relatie tot (jeugd)criminaliteit en recidive van ernstige en stelselmatige jonge daders. In een empirisch en praktijkgericht onderzoek zijn aspecten van de wenselijkheid, de effectiviteit en de haalbaarheid van dit experiment binnen de IFA verder onderzocht en onderbouwd door criminoloog Jan Dirk de Jong (www.rebond.nl). Dit onderzoek naar de mogelijke meerwaarde van een mentor als rolmodel wordt uitgevoerd in opdracht van de Directie Openbare Orde en Veiligheid (Flora de Groot). De uitkomsten zijn deels gebaseerd op wetenschappelijke literatuur over het terugdringen van recidive en de verbetering van toekomstperspectief voor jonge veelplegers. Het onderzoek heeft echter hoofdzakelijk plaatsgevonden op basis van veldwerk: participerende observatie in kwetsbare buurten waar veelplegers vandaan komen en interviews met diverse rolmodellen, experts en andere sleutelfiguren.

Het verslag dat u in handen heeft, is de weergave van het wetenschappelijke onderzoeksdeel van De Jong. Het komende hoofdstuk biedt een beschrijving van de onderzoeksopzet en een overzicht van de onderzoeksvragen. In het derde hoofdstuk wordt ingegaan op de begrippen ‘rolmodel’ en ‘mentor’, en de toepassing daarvan binnen de leefwereld van risicjongeren in kwetsbare buurten. Het vierde hoofdstuk gaat over de vereiste kwaliteiten die een rolmodel geschikt maken om een mentor te zijn voor risicjongeren. In het vijfde hoofdstuk wordt uiteengezet waar deze geschikte mentoren zijn te vinden, welke soorten er zijn en hoe deze mensen kunnen worden geworven en geselecteerd. Ten slotte wordt in het zesde hoofdstuk de balans opgemaakt ten aanzien van de meerwaarde van de mentor, het verwachte effect van mentoraten in de aanpak van (ernstige) overlast, (jeugd)criminaliteit en recidive, en de kansen en knelpunten in de implementatie van mentoraten in die aanpak (in het bijzonder in de Aanpak Top600 en de IFA).

2. De onderzoeksopzet

2.1 De doelstelling van het onderzoek

Dit onderzoek naar rolmodellen en vermindering van recidive is bedoeld als een empirische en theoretische aanvulling op het Deelproject Mentoraten binnen de Intensieve Forensische Aanpak (IFA) dat reeds in de inleiding is benoemd. De opzet van het onderzoek is om beter te begrijpen en te verklaren hoe en waarom het (samen)werken met een pro-sociaal rolmodel een meerwaarde kan hebben voor de huidige aanpak van overlast en (jeugd)criminaliteit van ernstige en stelselmatige jonge daders, zoals de veelplegers uit de Top600. Het doel van dit onderzoek is om helder te krijgen wat het inhoudt om rolmodellen te gebruiken bij de begeleiding van dergelijke problematische jongeren en jongvolwassenen.

Daarbij is het in eerste instantie van belang om duidelijkheid te krijgen wat wordt bedoeld met het begrip 'rolmodel' en welke verschillende soorten rolmodellen zich kunnen aandienen in de leefwereld van een jongere of jongvolwassene. Vervolgens moet inzicht worden geboden in hoe rolmodellen zouden kunnen worden geworven, aan welke kwaliteitseisen zij zouden moeten voldoen en welke risico's mogelijk zijn verbonden aan het werken met rolmodellen (vooral mentoren uit de eigen gemeenschap). Ten slotte moet worden uitgedacht hoe het werken met rolmodellen wordt geïmplementeerd in een bestaande aanpak en samenwerkingsverbanden met diverse maatschappelijke organisaties.

Zoals gezegd wordt die implementatie specifiek en concreet uitgewerkt in twee werkmodellen binnen het Deelproject Mentoraten binnen de IFA (Bontes, 2013). In dit onderzoek worden in meer algemene zin de belangrijkste kansen en knelpunten geanalyseerd in het werken met rolmodellen. De resultaten en aanbevelingen van deze analyse dienen als achterliggend onderzoekskader voor het (door)ontwikkelen van het mentoraten-project binnen de IFA. De beide onderzoeken sluiten dan ook op elkaar aan en dienen samen als een geheel te worden gezien.

2.2 De onderzoeksvragen

Onderzocht gaat worden hoe en waarom een mentor als (pro-sociaal) rolmodel een positief, consistent en duurzaam effect kan hebben op het gedrag van ernstige en stelselmatige jonge daders. Daartoe wordt eerst een aantal vragen beantwoord als basis van het wetenschappelijk onderzoek. Met behulp van die kennis is vervolgens beter te begrijpen en te verklaren waarom een rolmodel iets kan toevoegen aan de huidige aanpak van (jeugd)criminaliteit en hoe dat idealiter vorm zou krijgen.

- Hoe moet het begrip 'rolmodel' moeten gedefinieerd? Wat is het verschil tussen een positief en een negatief rolmodel voor een risicjongere? En op welke wijze zou een positief rolmodel ondersteuning kunnen bieden aan een risicjongere?
- Wat moet een rolmodel te bieden hebben? Welke algemene en bijzondere kwaliteiten maken iemand tot een geschikt rolmodel voor een risicjongere?
- In welke contexten van de leefwereld van een risicjongere zijn rolmodellen te vinden? Dienen zich verschillende soorten rolmodellen aan? En hoe moeten deze rolmodellen vervolgens worden geworven en geselecteerd?

Als deze basisvragen zijn beantwoord, komen de volgende onderzoeksvragen aan bod:

- Welke belangrijke criminogene factoren ten aanzien van overlast, criminaliteit en recidive onder ernstige en stelselmatige jonge daders vereisen mogelijk aanvullende maatregelen in de doorontwikkeling van de IFA?
- Waarin onderscheidt zich het concept van een mentor als rolmodel voor jonge veelplegers? Zou werken met dit soort rolmodellen een meerwaarde hebben in het verder structureel en consistent terugdringen van overlast, criminaliteit en recidive?
- Wat zijn de belangrijke kansen en knelpunten in de samenwerking tussen maatschappelijke organisaties en rolmodellen met betrekking tot de implementatie van Mentoraten binnen de Intensieve Forensische Aanpak (IFA)?

Na beantwoording van de onderzoeksvragen worden de uiteindelijke aanbevelingen gedaan over hoe het werken met rolmodellen in het te ontwikkelen mentoraat verder zou moeten worden uitgewerkt. Deze conclusie vormt de kern van dit onderzoek en dient ter ondersteuning van hoe het idee verder vorm zal krijgen in de werkmodellen van het deelproject Mentoraten binnen de Intensieve Forensische Aanpak.

2.3 De methoden van onderzoek

De gegevens voor dit onderzoek zijn verzameld door middel van *interviews*, aangevuld met *observaties* van rolmodellen tijdens hun werkzaamheden op straat en *documentenanalyse* met betrekking tot de werkzaamheden van rolmodellen in relatie tot het terugdringen van recidive. De meeste respondenten zijn zelf rolmodel (geweest) of zijn actief betrokken bij projecten waarin rolmodellen uit de eigen gemeenschap zich inzetten om jongeren op het rechte pad te krijgen of te houden. De respondenten zijn hoofdzakelijk geworven door middel van de *sneeuwbalmethode* binnen het Amsterdamse netwerk van de onderzoeker en tijdens zijn werkzaamheden voor het Ministerie van Veiligheid en Justitie (Actieprogramma Jeugdgroepen) en voor FORUM (Instituut voor Multiculturele Vraagstukken).

In Amsterdam vormt het *Jeugd Preventie Team* (JPT) van Stichting Connect, opgericht door Said Bensellam (Amsterdammer van het jaar 2006) en Youssef Guennoun, een eerste vertrekpunt (Veldhuis, 2008; Bensellam & Bahara, 2010; De Jong, 2012). Daarnaast zijn respondenten geworven via het *Netwerk Amsterdamse Helden* (NAH), een stedelijk netwerk van rolmodellen, waaronder de winnaar van de Amsterdamse Jeugdprijs 2012 (Hazekamp & Sluiter, 2012). In totaal zijn 9 Amsterdamse rolmodellen geïnterviewd waarvan sommigen ook werkzaam zijn (geweest) voor verschillende stichtingen, organisaties en instellingen. Hun functie als rolmodel heeft in andere gevallen een meer informeel karakter in de constructie van hun diverse werkzaamheden, maar blijkt wel altijd de spil te zijn van het behaalde succes. Daarnaast is uitgebreid gesproken met Amsterdamse experts op het gebied van rolmodellen over de samenwerking van dit soort initiatieven uit de eigen gemeenschap en maatschappelijke organisaties, met als belangrijkste respondent dr. Jan Hazekamp (NAH).

Verder zijn ook buiten Amsterdam gegevens verzameld. In een eerder stadium heeft de onderzoeker al gesproken met Hans Rasenberg, die het Haagse project *Rolmodellen* heeft ontwikkeld (winnaar Hein Roethofprijz 2010). Verder zijn 5 rolmodellen geïnterviewd die werkzaam zijn in kwetsbare buurten van Den Haag, zoals de Schilderswijk (o.a. van Next Projecten en Youth for Christ). Via zijn werkzaamheden voor het project ‘Onbevoegd gezag’ van FORUM, heeft de onderzoeker ook nog een aantal rolmodellen gesproken die werkzaam zijn in projecten in Nijmegen, Eindhoven en Zutphen.

Naast deze praktijkdeskundigen op het gebied van rolmodellen is een aantal medewerkers van de politie in Amsterdam en Den Haag geïnterviewd, alsmede veiligheidscoördinatoren (Gemeente Amsterdam en Den Haag) en medewerkers van de speciale programma's voor Marokkaans-Nederlandse en Antilliaans-Nederlandse risicjongeren (Gemeente Den Haag). Deze respondenten zijn benaderd vanwege bijzondere bestuurlijke kennis ten aanzien van het (samen)werken met rolmodellen. Ten slotte is uiteraard ook gesproken met diverse jongeren en jongvolwassenen uit de risicogroep, waaronder een aantal deelnemers van de Aanpak Top600 (o.a. via het deelproject 'Pak je kans!').

Aanvullend op deze observaties en interviews is literatuurstudie gedaan om een theoretische achtergrond te construeren voor de analyse van het interview- en observatiemateriaal en de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden (zie voor een overzicht de literatuurlijst achterin). Daarbij gaat speciale aandacht uit naar de zojuist verschenen publicatie over informeel of 'onbevoegd' gezag (Sieckelinck, Van Buuren & El Madkouri, 2013).⁸ In deze publicatie staan onderzoeken uit diverse steden naar het informele gezag van een tiental rolmodellen en hun positieve uitwerking op leefbaarheid, veiligheid, sociale cohesie in de gemeenschap en de zorg- en hulpverlening (met name voor kwetsbare en problematische jongeren en jongvolwassenen, waaronder jonge veelplegers).

---

⁸ Het onderzoek voor deze publicatie is tevens bekend van de gelijknamige NTR-televisieserie 'Onbevoegd gezag': <http://programma.ntr.nl/10567/onbevoegd-gezag>.

3. Rolmodellen in het straatleven

3.1 Wat is een rolmodel?

In sociaal-wetenschappelijk onderzoek definieert men het begrip *rolmodel* doorgaans op basis van het oorspronkelijke concept van de Amerikaanse socioloog Robert Merton: ‘a person considered as a standard of excellence to be imitated’ (Webster’s New World Dictionary). Op basis van identificatie- en leertheorieën uit de sociale psychologie hebben Nederlandse wetenschappers de definitie verder uitgewerkt: ‘een rolmodel is een cognitief construct gebaseerd op de eigenschappen van mensen in sociale rollen die een individu in bepaalde mate gelijkwaardig acht aan zichzelf en waarvan hij of zij deze gelijkenis wenst te vergroten door deze eigenschappen na te bootsen’ (De Graaff & Buurman, 2009). Een rolmodel is dus niet alleen een persoon van wie men iets wil leren, maar ook iemand die men als mens wil imiteren of naar wie men zich wil modelleren. Het gaat om een persoon die letterlijk *model* staat voor de *rol* die iemand anders zelf ook wil en denkt te kunnen innemen (inclusief persoonlijke eigenschappen, bewonderenswaardige vaardigheden en bijbehorende sociale status).

Rolmodellen oefenen in verschillende vormen een aantrekkingskracht uit op andere mensen door hun behaalde successen en vanwege bepaalde kenmerken, zoals uiterlijk, professionaliteit of daadkracht. Een rolmodel kan een *idool op afstand* zijn. De persoon die hem of haar bewondert als rolmodel heeft dan zelf geen persoonlijke relatie met diegene (bijvoorbeeld een bekende sporter, muzikant, schrijver, acteur, politicus of een historische beroemdheid). In dat geval is sprake van eenrichtingsverkeer in de verhouding tussen de persoon en het rolmodel. De invloed van zo’n afstandelijk rolmodel op die persoon is niet altijd erg duurzaam. Inhoudelijk is die invloed ook sterk afhankelijk van de eenzijdige invulling van de persoon die van verre opkijkt tegen zijn of haar idool (op basis van selectieve informatie).

Een rolmodel kan ook iemand zijn die dichterbij een volgeling staat en een concrete binding heeft met hem of haar. In dat geval wordt eerder gesproken van een soort *mentor*. In plaats van identificatie en sociale vergelijking op afstand is bij een mentor sprake van directe interactie en betrokkenheid. Ook hier is sprake van ongelijkheid, want iemand kijkt nog steeds op tegen de mentor. Maar de mentor is actief geïnteresseerd in het handelen van de persoon en zijn of haar vooruitgang in diens persoonlijke ontwikkeling en vaardigheden (op school, op werk, in sport etc.). Door die aandacht van het rolmodel voor de volgeling is sprake van een zekere gelijkwaardigheid als mens: het rolmodel en de volgeling verhouden zich in een vorm van onderlinge afhankelijkheid tot elkaar en hechten beide waarde aan hun relatie. Mede vanwege dat gedeelde bewustzijn van hun wederzijdse relatie, werkt de invloed van een mentor meestal langer door dan bij een idool op afstand (Lockwood & Kunda, 1997).

In de sociale wetenschap worden naast vormen die een rolmodel kan aannemen, ook diverse *categorieën* onderscheiden (De Graaff & Buurman, 2009). Bij categorieën als politiek, sport, muziek, literatuur, film en diverse media (krant, radio, televisie en internet) is de kans groot dat het gaat om een idool op enige afstand. Maar dit is zeker niet altijd het geval (onder meer in de ervaring van de persoon zelf) en wellicht steeds minder als gevolg van ontwikkelingen in sociale media (Facebook en Twitter). Bij categorieën als familie, vrienden en kennissen, leerkrachten en werkmeesters is de verwachting dat het rolmodel eerder de vorm zal aannemen van een mentor die dichterbij de betrokkene staat. Aparte categorieën zijn wat dat betreft religie en criminaliteit. Daarbij kan het gaan om (mythische) figuren op afstand, zoals een heilig verklaarde profeet of een geromantiseerd misdadpersonage. Maar in

deze categorieën kunnen ook rolmodellen vallen die juist meer op een nabije mentor lijken, zoals een invloedrijk geestelijk leider van een geloofsgemeenschap of een famous crimineel kopstuk in een kwetsbare buurt.

Met het oog op dit allerlaatste voorbeeld en het onderwerp van dit onderzoek is het zaak enkele woorden te wijden aan ‘negatieve’ rolmodellen en de sociale context van de onderlinge leefwereld van delinquente jongeren en jongvolwassenen op straat. Daarna zal worden ingegaan op de werking van mentoren als positieve (pro-sociale) rolmodellen uit de eigen gemeenschap (en ook van daarbuiten).

3.2 Negatieve rolmodellen als mentoren in de misdaad

Allereerst moet duidelijk worden gemaakt wat hier wordt bedoeld met een *negatief* rolmodel. Dit begrip zou namelijk kunnen verwijzen naar een rolmodel wiens gedragingen en attitudes iemand juist wil vermijden in plaats imiteren (Lockwood et al., 2004). In dit onderzoek wordt met een negatief rolmodel echter iemand bedoeld die gedragingen en attitudes vertegenwoordigt die binnen de samenleving worden geassocieerd als negatief en afwijkend (deviant), in de betekenis van overlastgevend of crimineel (delinquent). De volging van een negatief rolmodel waardeert de aanwezigheid van deviante en vooral delinquente eigenschappen in het rolmodel, daarentegen als positief. Hij of zij ervaart het trekken van een gelijkenis tussen zichzelf en het negatieve rolmodel als prettig en veelbelovend, op dezelfde wijze als dat zou werken bij een positief rolmodel.

Het trekken van een dergelijke gelijkenis tussen zichzelf en de ander (het rolmodel) gebeurt vooral bij mensen die op de persoon lijken en gemeenschappelijkheden delen in hun leefwereld (Bandura, 1977). Juist deze *herkenbare* rolmodellen ervaart iemand als een bron van bruikbare informatie over hoe diegene zichzelf dient te presenteren ten opzichte van anderen in de directe sociale omgeving. Uit die informatie leest iemand af hoe hij of zij bepaalde algemene menselijke behoeften het beste kan bevredigen (in het bijzonder de behoefte aan erkenning en sociale veiligheid). Het herkenbare rolmodel biedt relevante informatie over rolverwachtingen, prestatienormen en expertise op het gebied van vaardigheden. Bovendien leidt het observeren van een herkenbaar rolmodel in de eigen gemeenschap tot een aangename ervaring: het kunnen worden van een succesvol of bewonderenswaardig persoon in de gedeelde leefwereld lijkt een realistisch en haalbaar doel (in tegenstelling tot het worden van een succesvol of bewonderenswaardig persoon buiten die eigen leefwereld).

Negatieve rolmodellen binnen de eigen gemeenschap (met name binnen de familie), zoals de criminele kopstukken met hoge status op straat (of in de detentiecentra), vormen hierdoor een ernstige bedreiging voor de gedragsontwikkeling van jongeren en jongvolwassenen in kwetsbare wijken. Zij zijn te zien als een soort *mentoren in de misdaad*. Hun invloed is des te sterker als daar geen positieve rolmodellen tegenover staan die zich op een pro-sociale en niet-strafbare wijze weten te presenteren als minstens zo succesvol of bewonderenswaardig binnen de eigen gemeenschap. Daarbij moet men denken aan gerespecteerde vaders, broers, neven, vrienden of andere betrokkenen waar het maatschappelijk gezien wel goed mee gaat en die daar ook waardering voor ontvangen. Deze empirische en theoretische kennis uit de sociale wetenschap impliceert een belang om nader te kijken naar de relatie tussen positieve en negatieve rolmodellen en het (wan)gedrag van straatjongens.

De repressieve kant van dat verhaal zou logischerwijs leiden tot de aanbeveling om de negatieve rolmodellen – zoals de criminele kopstukken die anderen op straat aanzetten tot delinquent gedrag (of daar zelfs toe dwingen) –, zo snel en zo lang mogelijk van straat te verwijderen in die kwetsbare buurten. Maar zelfs als dat zou lukken (ondanks juridische en

andere hindernissen), keren deze ernstige en stelselmatige daders uiteindelijk weer terug als vrije burgers in de samenleving (bovendien kunnen zij tijdelijk negatieve rolmodellen worden in detentiecentra). Naar alle waarschijnlijkheid vestigen de jonge ex-gedetineerden zich binnen dezelfde of een soortgelijke gemeenschap waarin zij hun oorspronkelijke negatieve voorbeeldfunctie weer kunnen oppakken.

In dit onderzoek ligt de focus daarom op het aanvullende en noodzakelijke preventieve gedeelte van het verhaal: het verder verkennen van de inzet van *positieve* rolmodellen uit de eigen gemeenschap (waaronder wellicht juist ook voormalige negatieve rolmodellen die ten goede zijn gekeerd). Deze inzet zou moeten bijdragen aan een vermindering van overlast, criminaliteit en recidive en het *intrinsiek* motiveren van beïnvloedbare jongeren en jongvolwassenen om een ander pad te volgen.

3.3 De aanzuigende werking van het straatleven

Om het belang van onderzoek naar positieve rolmodellen uit de eigen gemeenschap en hun potentiële effect op duurzame recidivevermindering te benadrukken, is het zaak niet alleen te redeneren vanuit de wetenschappelijke inzichten over de aard en de werking van mentoren in het algemeen. Het is ook nodig om meer inzicht te krijgen in de specifieke en bijzondere *context* van de gemeenschap in de kwetsbare buurten waarin jongeren opgroeien (waaronder huidige en toekomstige jonge veelplegers) en welke gedragsvoorbeelden zich daar aandienen (of soms juist node worden gemist).

Jongeren en jongvolwassenen die opgroeien en leven in een kwetsbare buurt en met hun vrienden en kennissen veel tijd doorbrengen op straat of in (semi-)publieke ruimtes (zoals buurthuizen, snackbars, shisha-café's, coffeeshops of gokhallen), zijn aan te duiden als 'straatjongens'. Deze jonge mensen zien zichzelf als 'van de straat': zij identificeren zich met het *straatleven* in een (tegenwoordig soms 'zwarte') volkswijk en ze delen onderling een groepseigen *straatcultuur* (De Jong, 2007; Kaldenbach, 2007; Strijen, 2009; Smelt et al., 2012). Hun deviante cultuur bestaat uit een aantal groepseigen *straatwaarden* en *-normen* die betekenis krijgen in hun leefwereld. Overlast en criminaliteit worden in die cultuur niet per definitie afgekeurd als negatief of gewaardeerd als positief (Cohen, 1955; Cloward & Ohlin, 1960).⁹ Afhankelijk van de handeling, de dader en de situatie kan delinquent gedrag echter wel degelijk erkenning en sociale status opleveren (De Jong, 2010).

In het 'straatleven' heerst in ieder geval opmerkelijk vaak *begrip* voor diverse vormen van (ernstig) delinquent gedrag van daders uit de eigen gemeenschap, zeker als het gaat om geld verdienen ('je moet toch eten'), met geweld opkomen voor jezelf, familie of vrienden (anders wordt je zelf slachtoffer) of zich afzetten tegen de 'zakkenvullende' gevestigde orde en 'autoritaire' of 'onrechtvaardige' gezagsdragers (Roks, 2010). Niet alleen worden diverse vormen van delinquent gedrag gezien als begrijpelijk, toelaatbaar of zelfs noodzakelijk (bijvoorbeeld om te 'overleven'). Ook wisselen straatjongens onderling *excuses* en *legitimeringen* uit waarmee slecht gedrag wordt goedgepraat ten opzichte van afkeurende reacties uit de familie, de geloofsgemeenschap of de maatschappij. Hierdoor wordt morele

---

⁹ In zijn onderzoek onderscheidde De Jong (2007) de volgende straatwaarden binnen een straatcultuur: (1) altijd voor jezelf opkomen, desnoods met geweld, (2) altijd voor je groepsgenoten opkomen in geval van een conflict met een buitenstaander, ook mogelijk met geweld, (3) hard zijn – zowel fysiek als mentaal – en tegen een stootje kunnen, (4) uitdagingen aangaan vooral door uitdagend en deviant gedrag te vertonen, (5) opletten dat jezelf niet het slachtoffer wordt van criminaliteit – ook door leden van de eigen groep – en tegelijkertijd scherp in de gaten houden of er kansen zijn om jezelf te verrijken, al dan niet door middel van strafbaar gedrag, (6) succes uitstralen door middel van materieel bezit (zoals merkkleding, sieraden, elektronica en brommers of auto's) en het hebben van vriendinnetjes, en tenslotte (7) gevat zijn, de straattaal spreken en met humor of bijzondere vaardigheden indruk kunnen maken op andere jongens.

druk op het beeld dat een jonge dader van zichzelf wil hebben als een ‘goed mens’, effectief verlicht of geneutraliseerd (Sykes & Matza, 1957).

Alvorens verder in te gaan op het onderlinge straatleven van deze jongeren en jongvolwassenen, wordt eerst stilgestaan bij een aantal belangrijke achterliggende *risico-* en *beschermingsfactoren* die van invloed zijn op dat deviante straatleven. Over de risicofactoren die bijdragen aan (ernstig) delinquent gedrag voor het twintigste levensjaar is veel bekend (Farrington et al., 2008; Van der Laan et al., 2009). Op het *individuele* domein kunnen risicofactoren aanwezig zijn bij een jong persoon, zoals een lage intelligentie of zelfs een licht verstandelijke beperking (LVB), een moeilijk temperament (impulsiviteit, risico’s opzoeken en een gebrek aan zelfcontrole) en anti-sociaal gedrag in de vroege kindertijd (onder meer pesten, liegen en agressie). Binnen dit individuele domein krijgen ook biologische risicofactoren binnen het zenuwstelsel van een minderjarige dader (zoals een verlaagd cortisolgehalte) de laatste jaren meer aandacht in de vroegsignalering van mogelijke psychosociale problemen (Doreleijers & Spaander, 2001).

Daarnaast worden risicofactoren aangewezen binnen de *familie* of het gezin, zoals een lage sociaal-economische situatie (weinig inkomen, gebrek aan opleiding, achterstanden als gevolg van migratie) en wonen in een te groot of een gebroken gezin. Verslaving, schulden of delinquent gedrag van ouders, broertjes of zusjes binnen het gezin wordt aangewezen als een essentiële risicofactor voor delinquent gedrag. Maar ook diverse problematische opvoedingsstijlen (inconsistent straffen, te harde disciplineren en kindermishandeling) en problematische relaties tussen ouders en kind (te weinig aandacht geven, niet betrokken zijn bij het kind of teveel stress tussen opvoeders onderling), vormen een ernstig risico voor de ontwikkeling van delinquent gedrag. Het ontbreken van een ‘vaderfiguur’ bij eenoudergezinnen (die tegenwoordig relatief veel voorkomen onder bepaalde ‘allochtone’ groeperingen), verdient bijzondere aandacht als risicofactor vanwege het belang van (mannelijke) rolmodellen voor opgroeiende jongens.

Ten slotte wijzen sociale wetenschappers op risicofactoren in de bredere *sociale omgeving* van een jongeren en jongvolwassenen, zoals op school, op een sportclub, in de buurt en in vriendengroepen. Daarin kunnen moeizame relaties met volwassenen een rol spelen, zoals met docenten, werkgevers, trainers of burens. Ook slechte prestaties in de klas of op het sportveld en onduidelijkheid over (inconsistente) regels en gedragsverwachtingen, leiden tot problemen in die domeinen. Maar de invloed van de omgang met *leeftijdsgenoten* (waaronder het hebben van foute vrienden of juist gepest en uitgesloten worden) wordt met nadruk aangewezen als een potentiële risicofactor voor de ontwikkeling van delinquent gedrag bij een individu.

Die laatste aanname is niet verassend als men kijkt naar de psychologische en sociale ontwikkeling van kinderen tot jonge adolescenten en uiteindelijk (jong)volwassenen. Een jongere probeert zich vanaf een zekere leeftijd steeds zelfstandiger te manifesteren in groepsverbanden van leeftijdsgenoten (los van de begeleiding van ouders of andere volwassenen). De jongere gaat zijn of haar persoonlijke identiteit daarin verder ontwikkelen. Het belang van die leeftijdsgenoten, hun voorbeeldgedrag en hun positieve of negatieve reacties op elkaars handelen, nemen toe tijdens de adolescentie. Andere jongeren vormen bij uitstek een herkenbaar en relevant voorbeeld voor het eigen gedrag in die fase. De oriëntatie op ouders, leraren of andere volwassenen uit de (geloofs)gemeenschap heeft dan ook (tijdelijk) minder invloed. Dit geldt vooral op het moment dat een jongere zich feitelijk bevindt in een groep van leeftijdsgenoten (tussen klasgenootjes, teamgenootjes, buurtgenootjes of andere vrienden en kennissen). Deze verschillende sociale netwerken opereren doorgaans relatief onafhankelijk van elkaar (Broekhuizen, Driessen & Völker, 2008). Gedrag wat binnen de ene groep leeftijdsgenoten wordt gezien als een voorbeeld om te

volgen (delinquent of juist niet), hoeft niet per definitie ook in een andere groep te worden gewaardeerd als positief.

Als we deze kennis over de relatie tussen jeugdcriminaliteit en al die risicofactoren (met name de invloed van leeftijdsgenoten) betrekken op het straatleven van jongeren en jongvolwassenen in kwetsbare buurten, ontstaat een zorgwekkend beeld (maar ook enigszins begrijpelijk en voorspelbaar). Individuele risicofactoren, gezinsproblemen en problemen met betrekking tot school(uitval), werk en vrijetijdsbesteding, komen in dit soort buurten naar verhouding nu eenmaal vaker voor en bij een relatief groot deel van de jonge bevolking. Maar ook de jongeren of jongvolwassenen die niet of nauwelijks dit soort ernstige problemen ervaren, moeten zich nog steeds zien te handhaven in een risicovolle sociale omgeving van leeftijdsgenoten waarvan een aantal wel met deze problemen kampt (op school, op het werk, op de sportclub en vooral ook in de buurt). Die laatste categorie drukt dan ook vaak een negatieve stempel op de ontwikkeling van de al deviante straatcultuur van deze jongeren en jongvolwassenen (zeker als er weinig bemoeienis is van buitenaf door ouders of andere betrokken volwassenen). In dat opzicht is wel gesproken van 'straatsocialisatie in eigen regie' waarin juist de problematische jongeren en jongvolwassenen een belangrijke rol spelen als voorbeeld voor de nieuwkomers op straat (De Jong, 2007).

De grote hoeveelheid *straatjongens* (jongvolwassenen, jongeren en de nog jongere 'straatschoffies') die binnen dergelijke buurten hun 'straatleven' leiden, maken dat hun (deviante en vooral gewelddadige) 'straatcultuur' onderling dominant wordt in het publieke domein en soms zelfs ook op scholen binnen en buiten de buurt (Hadioui, 2008; Kaldenbach, 2011). Die dominante aanwezigheid van straatjongens met afwijkende waarden en normen waarin agressie en strafbaar gedrag een andere betekenis krijgt dan gangbaar is in de burgerlijke samenleving, is een niet te onderschatten risico voor het (voort)bestaan van overlast, criminaliteit en recidive in dit soort omgevingen. Dit geldt niet alleen voor de kopstukken, de veelplegers en de meelopers, maar ook voor het aanstormend talent (de broertjes en de zusjes) en zelfs voor de 'nette' jongens en meisjes die ook op deze straten moeten zien te 'overleven'.

Het grootste deel van (ernstig) delinquent gedrag van stelselmatige jonge daders of van nieuwkomers ontstaat in *groepsverband*. In groepsdynamische processen stemmen de straatjongens hun handelen af op de deviante gedragsverwachtingen van hun groepseigen straatcultuur waarin vormen van delinquent gedrag worden gezien als toelaatbaar, wenselijk of noodzakelijk (afhankelijk van de situatie). Doorgaans is daarbij sprake van een mate van *groepsdruk*, zeker op jongere leeftijd en in de adolescentie fase (De Jong & Van Gemert, 2010). Bij straatjongens van niet-Nederlandse afkomst is zelfs sprake van *versterkte* en *verhevigde* groepsdruk. Dit komt enerzijds door sterke wij-zij verhoudingen die te maken hebben met gevoelens van uitsluiting op basis van sociale achterstand en discriminatie qua etniciteit of geloof. Anderzijds ontwikkelen de jongens onderling een (vaak buurtgebonden) geuzenidentiteit als de stoere en rebelse 'allochtone' gangsters die niet willen deugen (De Jong, 2007; 2012).

Voor een jongere of jongvolwassene die ervaart dat hij voor zijn erkenning, veiligheid en plezier hoofdzakelijk is aangewezen op de andere straatjongens van de buurt, is het opgroeien in deze context van het straatleven haast te vergelijken met een ton vol met krabben. Wanneer een voormalige straatjongen zich probeert te ontworstelen aan de negatieve situatie van het voortdurend 'overleven' op straat (wat onderling in een groep op gezette tijden trouwens best als heel positief en plezierig kan worden ervaren), is de kans aanwezig dat anderen hem weer naar beneden proberen te trekken. Zeker als het even tegenzit doordat kansen zich niet voordoen of worden gemist, pogingen mislukken of bepaalde mensen en instanties niet meewerken, trekt de straat een jongen al snel weer verder terug de modder in. Andere straatjongens staan altijd klaar met een zeer negatieve inschatting van iemands

toekomstige kansen op succes, erkenning en status in de ‘normale’ (vijandige) burgerwereld. Ze wijzen bijvoorbeeld op het feit dat een arme, slecht opgeleide straatjongen uit de achterstandswijk weinig kans maakt en zeker als hij ‘allochtoon’ is, een islamitische achtergrond heeft en al een strafblad heeft. Daarnaast biedt het straatleven vaak wel de mogelijkheid om snel (en soms veel) geld te verdienen, aandacht en erkenning te krijgen van leeftijdsgenoten, en sociale status te verwerven binnen de eigen gemeenschap van straatjongens. Sommige straatjongens proberen zelf ook naam te maken als ‘de grote jongens’ (criminelen) die zij als voorbeeld hadden en vormen zo op hun beurt weer een negatief rolmodel voor de ‘kleintjes’.

Op straat ervaren veel jongens een gebrek aan haalbare kansen in de maatschappij, angst voor verdere afwijzing in de samenleving (en het onbekende) en ontmoediging vanuit hun gemeenschap, voornamelijk binnen de invloedrijke omgeving van hun leeftijdsgenoten op straat. Die ervaringen gecombineerd met de mogelijkheid om essentiële menselijke behoeften wél (gemakkelijk) binnen het hen bekende straatleven te kunnen bevredigen, maken dat ‘de straat’ een sterke aanzuigende werking heeft op jonge mensen die opgroeien binnen deze bijzondere omstandigheden. Die aantrekkingskracht begint te werken vanaf het moment dat zij gaan deelnemen aan dergelijke (delinquent) groepsactiviteiten op straat en lijkt in de loop der tijd alleen maar sterker te worden tot zij de vorm aanneemt van een soort *zwaartekracht* (in de betekenis van een almaar aanhoudende ‘pullfactor’).¹⁰

Aan deze beschrijving moet een belangrijke bevinding worden gekoppeld uit de levensloopcriminologie: *jong geleerd is oud gedaan*. Hoe jonger de leeftijd waarop een individu deel gaat uitmaken van het straatleven en actief (ernstige) delicten gaat plegen in groepsverband (waaronder de toenemende hoeveelheid opmerkelijk jonge daders en 12-minners), hoe groter de kans is dat deze persoon zich ontwikkelt tot een stelselmatige dader met een langdurige criminele carrière (Loeber et al., 2010). Dus hoe eerder een jongere wordt blootgesteld aan die zwaartekracht zonder de juiste begeleiding om er tegenwicht aan te kunnen bieden, hoe moeilijker het voor hem zal worden zich daar later als (oudere) jongere of jongvolwassene nog aan te ontworstelen.

3.4 Uit de greep van de straat met positieve rolmodellen

Naar de meeste van de bovenstaande risicofactoren voor de ontwikkeling van delinquent gedrag bij jongeren en jongvolwassenen, is uitvoerig onderzoek gedaan. Op basis daarvan is een aantal effectieve (*evidence-based*) methodieken en interventies ontwikkeld, zoals Cognitieve Gedragstherapie, Functionele Gezinstherapie en Multisysteem Therapie, om professioneel aan de slag te gaan met dit soort ‘risicjongeren’ (Rovers & Kooijmans, 2008). De aanpak van risicojeugd krijgt steeds vaker de vorm van een *integrale* aanpak waarin gemeente, politie, justitie, reclassering en diverse hulporganisaties met een combinatie van straf en zorg (jeugd)criminaliteit bestrijden en recidive verminderen (waar ook de Aanpak Top600 een voorbeeld van is). Toch lijkt het alsof de belangwekkende invloed van

---

¹⁰ De manier waarop zuigende werking van het deviante straatleven ertoe bijdraagt dat jongemannen veelplegers worden en al snel weer recidiveren als zij terugkeren uit detentie, is uitmuntend weergegeven in de Amerikaanse documentaire *The Pull of Gravity* (Sawyer & Kaufman, 2013; gefinancierd door de U.S. Attorney’s Office en de U.S. Department of Justice in Philadelphia). In de documentaire worden drie zwarte jongemannen een jaar lang gevolgd terwijl zij de overstap proberen te maken van het overleven in de (jeugd)gevangenis naar een ‘normaal’ bestaan in de samenleving. De aantrekkingskracht van het straatleven van hun vrienden in hun zwarte achterstandswijk in Noord Philadelphia en de systematische beperkingen van het Amerikaanse rechtssysteem, de hulpverlening en de arbeidsmarkt, maken de transitie naar een ‘normaal’ burgerbestaan tot een bijna onmogelijke opgave. Rolmodellen – zoals ex-criminelen die religieus zijn geworden – helpen om de transitie alsnog te maken en de zwaartekracht van de straat om te buigen (zie: <http://www.pullofgravityfilm.com/#>).

leeftijdsgenoten op delinquent gedrag in die aanpak minder aandacht krijgt in verhouding tot bijvoorbeeld individuele risicofactoren of gezinsproblematiek. Gezien het steeds terugkerende bewijs voor de aanwezigheid van delinquente leeftijdsgenoten en ‘peer pressure’ als belangwekkende risicofactor, blijven onderzoekers hameren op het feit dat hier nog steeds onvoldoende over bekend is (Vitaro et al., 2000; Custers & Engels, 2003; De Jong & Van Gemert, 2010; De Jong 2012c). Ook in de integrale aanpak zou meer aandacht moeten worden besteed aan dit sociale krachtenveld op straat om zo de bestaande methodieken en interventies aan te vullen en mogelijk de effectiviteit daarvan te vergroten.

Meer kennis van de criminogene ‘zwaartekracht’ op straat wordt alleen maar relevanter nu onze kennis toeneemt over de opmerkelijke prevalentie van straatjongens met een laag IQ of een *licht verstandelijke beperking* (Teeuwen, 2012). Juist deze LVB-jongeren zijn – mede vanwege hun stempel als ‘anders dan gewoon’ – extra gemotiveerd om in ieder geval door hun eigen leeftijdsgenoten te worden geaccepteerd als ‘normaal’. Dit maakt hen extra vatbaar voor het soort groepsdruk waardoor zij met allerlei vormen van delinquent gedrag aandacht opeisen, erbij willen horen en erkenning zoeken op straat. Ook bestaat een groot risico van beïnvloeding door sluwe en kwaadwillende criminele kopstukken die deze jongeren (of jongvolwassenen) manipuleren en hen gemakkelijk voor hun karretje spannen.

Het lijkt verstandig om in de aanpak van overlast, (jeugd)criminaliteit en recidive meer nadruk te gaan leggen op die *invloed van leeftijdsgenoten* binnen de eigen leefwereld van straatjongens in kwetsbare buurten, waaronder de ernstige en stelselmatige jonge daders van de Top600. Volgens deskundigen op het gebied van het afzien van delinquent gedrag (*desistance*) is het maken van een eigen keuze (*human agency*) in een gemeenschappelijke leefwereld van soortgelijke jonge mensen, een essentiële sleutel om succesvol te stoppen met criminaliteit en dat ook vol te houden (Sikkens, 2009; Drie & Weijers, 2010). Motivatie vanuit familie en de bekende drie W’s – woning, werk en wederhelft – blijven uiteraard heel belangrijk, maar die invloeden kennen hun beperkingen. De (nieuwe) houding waarmee iemand zich gaat handhaven in diverse groepsverbanden van leeftijdsgenoten op straat en op school, moet worden gekenmerkt door een *intrinsieke motivatie* om geen (ernstig) delinquent gedrag (meer) te vertonen en *zelfverzekerdheid* in doen en laten. Hij moet het zelfvertrouwen in zijn eigen keuze voor dit (rechte) pad overtuigend kunnen uitstralen naar zijn leeftijdsgenoten binnen de gemeenschap (waar hij onderdeel van blijft uitmaken zolang als hij verbonden is aan die kwetsbare buurt), ook naar de jongens die op het slechte pad blijven.

Daartoe moet de jongere of jongvolwassene niet alleen werken aan zijn eigen talentontwikkeling (opleiding en werk), een zinvolle vrijetijdsbesteding (sport, creatieve ontplooiing en ontspanning zonder schadelijke drugs of gokken) en het leren van burgerschapsvaardigheden (zoals omgaan met meisjes en vrouwen, mensen met een ander seksuele geaardheid, andersdenkenden, andersgelovigen, leidinggevend en gezagsdragers). Hij moet ook vooral vaardigheden (bij)leren om zich op straat *weerbaar* op te stellen tegenover de aanzuigende werking van zijn (voormalige) delinquente vrienden en kennissen in het straatleven van de buurt (zonder daarbij direct met hen in conflict te komen en al zijn aanzien te verliezen). Verder moet hij persoonlijke aandacht – in de vorm van erkenning, waardering en betrokkenheid – leren zoeken bij mensen in zijn omgeving die een goede en ondersteunende invloed op hem hebben (zijn ‘echte’ vrienden). Pas dan neemt de kans toe dat de (voormalige) delinquente jongere of jongvolwassene intrinsiek, overtuigd en duurzaam gemotiveerd zal raken om de vele verleidingen en slechte invloeden in zijn risicovolle omgeving te weerstaan en te vermijden (zonder daarbij het gevaar te lopen van pesterijen, uitsluiting of slachtofferschap door de kwaadwillende straatjongens van de buurt).

Om los te komen van de negatieve aantrekkingskracht van het straatleven en deze om te buigen in een meer positieve richting, kan een jongere of jongvolwassene – net als ieder mens in een moeilijke situatie – wel wat steun gebruiken. Vanuit die gedachte en onderbouwd

door de bovenstaande wetenschappelijke kennis wordt de vraag onderzocht of positieve rolmodellen in de eigen gemeenschap als mentor kunnen dienen voor dit soort straatjongens. In de het komende hoofdstuk wordt besproken wat een mentor als (pro-sociaal) rolmodel voor een straatjongen inhoudt en welke kwaliteiten een persoon maakt tot een ideaaltypische mentor voor dergelijke risicojeugd. Ook wordt aandacht besteed aan verschillende soorten rolmodellen die zijn te onderscheiden en waar men deze typen rolmodellen kan aantreffen. Ten slotte wordt gekeken welke toegevoegde waarde een mentor kan hebben voor een delinquente jongere of jongvolwassene ten opzichte van de reguliere professionele zorg- en hulpinstellingen.

4. Een geschikte mentor als rolmodel

4.1 Aandacht, het goede voorbeeld en grenzen aan gedrag

In het voorafgaande is uiteengezet wat een rolmodel is en welke negatieve rolmodellen zich aandienen in de leefwereld van straatjongens (waaronder criminele kopstukken). Ook is beredeneerd waarom een mentor als positief rolmodel juist van belang kan zijn als tegenkracht voor de verleidingen en de sterke sociale druk in het straatleven van deze jongeren en jongvolwassenen. Op basis van de bevindingen (ervaringen, opvattingen en eigenschappen) van diverse rolmodellen en experts, wordt nu de vraag behandeld wat een mentor als rolmodel te bieden moet hebben en welke kwaliteiten daaraan zijn gekoppeld.

Om te bepalen wat een mentor een deliquente jongere heeft te bieden, moeten we in eerste instantie uitgaan van de algemeen menselijke behoeften van de jongere op die leeftijd en in de context van de kwetsbare of risicovolle omgeving waar hij of zij opgroeit (thuis, op school en in het bijzonder het straatleven in de buurt). Net als ieder ander mens moet deze jongere sociale behoeften bevredigen aan erkenning, veiligheid en zinvolle (vrije)tijdsbesteding in groepsverband. Hij zal voornamelijk werken aan drie overtuigingen om een positief zelfbeeld te ervaren: 'ik ben een goed mens', 'ik hoor erbij' en 'ik mag mezelf zijn met alles wat mij uniek maakt als individu'. Een straatjongen bevredigt deze behoeften niet alleen in de (soms onstuimige) ontwikkeling van een adolescent naar jongvolwassen man. Hij moet dit doel bewerkstelligen in de opmerkelijk uitdagende context van een maatschappelijke achterstandspositie (soms ook met het stempel 'allochtoon') en in een kwetsbare wijk (De Jong, 2007).

In algemene zin zijn het vooral de extra uitdagingen van deze intimiderende maatschappelijke context, waarbij een mentor als rolmodel aanvullende ondersteuning zou moeten kunnen bieden (zeker als familieleden en met name de ouders deze ondersteuning te weinig geven). Zo moet een mentor in de eerste plaats liefdevolle *aandacht* geven aan de jongere en oprechte *betrokkenheid* tonen voor zijn situatie en zijn verdere positieve ontwikkeling. Tegelijkertijd moet de mentor een duidelijke hogere *positie* innemen. Een mentor steunt de jongere en staat naast hem, maar tegelijkertijd vormt een mentor een *gedragsvoorbeeld* en is hij een persoon in de leefwereld van de jongere voor wie hij een mate van respect (ontzag) dient te tonen. Ook is de mentor iemand die met *autoriteit* (gelegitimeerd op basis van opgebouwde ervaring, karakter, heldere taal en betrokkenheid) grenzen aangeeft in wat wenselijk is en wat niet kan in het maatschappelijke leven.

Die leefregels kunnen de vorm aannemen van algemene *burgerschapsvaardigheden*: hoe ga je bijvoorbeeld om met andere mensen in de samenleving en vooral ook met mensen die binnen jouw gemeenschap als 'anders' (buitenstaanders) worden gezien, zoals vrouwen, homoseksuelen of gezagsdragers (en die wellicht ook worden bespot door familie of vrienden). Daarnaast is werken aan specifieke *straatvaardigheden* van groot belang: hoe kun je jezelf goed leren handhaven in jouw gemeenschap van straatjongens in een kwetsbare wijk zonder dat je aan verleidingen toegeeft of onder groepsdruk slechte dingen gaat doen (om maar gezien te worden als een 'goede' jongen van de buurt, erbij te horen en er te mogen zijn). De benodigde sturing van de mentor op deze gebieden moet naast betrokkenheid en het geven van het goede voorbeeld, vooral ook worden gekenmerkt door de drie D's: *duidelijkheid*, *daadkracht* en *discipline* (De Jong, 2012a). Uiteindelijk moet de sturing van de mentor als een vorm van opvoedkundige ondersteuning van buiten resulteren in een effectieve en duurzame vorm van gedragsverandering door *zelfsturing* van binnenuit.

In specifieke zin moet een mentor ondersteuning bieden in het tegengaan van de diverse *risicofactoren* die de kans vergroten dat een jongere (opnieuw) de fout ingaat. Om recidive te voorkomen van ernstige en stelselmatige jonge daders zijn deze risicofactoren extra van belang de eerste twee dagen (48 uur) na detentie. Dit betekent dat de mentor de jongere moet begeleiden en steunen in het (snel) zelf organiseren van onderdak, levensonderhoud en dagbesteding. Het is niet zo dat de mentor als een soort ‘inhoudelijke’ generalist al deze verschillende taken persoonlijk intensief moet begeleiden. Als het goed is dan heeft de jongere al toegang tot diverse vormen van *professionele zorg-* en *hulpverlening*. Met behulp van die professionals zou de jongere moeten worden geholpen in het vinden van een *opleiding, stageplek of werk* en een *woning*. Dit geldt ook voor *financiën* (schuldhulpverlening), zinvolle *vrijtijdsbesteding* (sport of ontwikkeling van creatieve talenten) en specialistische *individuele problematiek* (verslaving, traumaverwerking en herstel van beschadigde gezinsrelaties). Maar de mentor dient als een ondersteunende brug tussen de jongere en al deze vormen van professionele zorg- en hulpverlening. Dit betekent wel dat de mentor wel een beetje van alle markten thuis moet zijn en een ‘duizendpoot’ is: hij heeft kennis van en toegang tot alle benodigde specialistische en professionele hulpbronnen.

Die brugfunctie betekent niet alleen dat de mentor de jongere bijstaat in *hoe* hij gebruik kan maken van de geboden zorg en hulp, maar ook dat hij hem motiveert in het verbeteren van zijn situatie door *serieus* en netjes volgens de *regels* en *afspraken* gebruik te maken van dit bestaande aanbod. De extra steun van een mentor kan weerstand (angst), onbegrip of wantrouwen van een jongere in zijn onpersoonlijke rol als ‘cliënt’ van een systeem verminderen en zijn eigen doorzettingsvermogen vergroten, ook als het een keer tegenzit in de zorg- en hulpverlening vanwege onverwachte obstakels of systeemfouten. De mentor kan in die situaties een jongere leren en motiveren om dergelijke tegenslagen niet op zichzelf te betrekken en de eigen positieve ontwikkeling voorop te stellen in een algemeen menselijk proces van vallen en opstaan. De mentor biedt naast die brugfunctie een specifieke extra taak die niet zelden buiten de expertise van professionals valt, in het effectief en duurzaam kunnen weerstaan van de zuigende kracht van (vroegere) ‘verkeerde’ vrienden.

Juist de mentor kan de jongere bijbrengen hoe hij zich in navolging van zijn eigen positieve voornemens, blijvend en zelfverzekerd moet gaan *manifesteren* in zijn sociale omgeving zonder daarbij mensen te moeten ontlopen of conflicten uit de weg te gaan (waardoor hij gepest, uitgesloten of slachtoffer wordt). Dit neemt soms bijna de vorm aan van een soort ‘cognitieve gedragstherapie’ waarbij de mentor – op basis van gemeenschappelijkheden, levenservaring en een gedeelde (sociale) straattaal – de jongere heel concreet kan begeleiden in *verleidelijke* of *risicovolle situaties* die zich zonder twijfel zullen voordoen in zijn leefwereld tussen de straatjongens van zijn kwetsbare wijk (waaronder voormalige ‘verkeerde’ vrienden). De mentor moet het *goede gedragsvoorbeeld* kunnen geven hoe de jongen het beste in die situaties kan handelen op bijvoorbeeld uitdagingen en groepsdruk. Ook kan hij daarna met de jongere terugblikken op hoe dergelijke spannende en confronterende situaties zijn verlopen en *evalueren* of de juiste modus is gevonden (met het juiste effect: namelijk een gevoel van zelfrespect en afgedwongen respect binnen de groepsverbanden op straat) of dat het nog beter kan.

Samengevat moet een mentor de jongere intrinsiek weten te overtuigen van wat hij te winnen en te verliezen heeft (in termen van *eigenbelang* en *zelfrespect*) door het gedragsvoorbeeld van de mentor te volgen en diens persoonlijke kwaliteiten na te streven. Door een combinatie van aandacht, betrokkenheid, opvoeding (duidelijke gedragscorrecties) en motivatie (het uitstralen van vertrouwen en het geven van complimenten), is de mentor in staat het goede voorbeeld te geven én een persoon te zijn naar wiens waardering de jongere streeft (als rolmodel voor het soort persoon met kwaliteiten die hij in zichzelf graag wil

ontwikkelen). In het nu volgende stuk wordt dieper ingegaan op de vraag welke kwaliteiten een mentor zou moeten bezitten om als zo'n rolmodel te kunnen dienen.

4.2 De kwaliteiten van een geschikte mentor op straat

Uitgaande van wat een mentor als rolmodel idealiter allemaal voor een straatjongen zou kan betekenen, is af te leiden welke *kwaliteiten* deze persoon in huis zou moeten hebben. Daarbij wordt in acht genomen dat onderzoek heeft uitgewezen dat de meest effectieve rolmodellen vaak komen uit het deel van een gemeenschap dat iemand ervaart als zijn 'eigen' groep (De Graaff & Buurman, 2009).¹¹

Een eerste kwaliteit van een mentor is dan ook *herkenbaarheid* (sociale nabijheid) binnen de bijzondere leefwereld van deze jongeren en jongvolwassenen. Met herkenbaarheid wordt bedoeld dat een individu de mentor ervaart als iemand uit zijn eigen deel van de gemeenschap of als iemand die daar veel affiniteit mee heeft (op basis van dezelfde sociale klasse, stad en type buurt en eventueel ook een migratieachtergrond). Die herkenbaarheid geeft iemand eerder de indruk dat een mentor medeleven en betrokkenheid toont op basis van het spreken van dezelfde soort (volks- of straat)taal, gemeenschappelijkheden in elkaars levensgeschiedenis en gedeelde ervaringen in het straatleven van kwetsbare wijken.¹² Het accent zou hierbij meer moeten liggen op de kwaliteiten die een mentor herkenbaar maken als iemand die ook jong is geweest op straat (en het liefst in dezelfde of een soortgelijke buurt van de stad), dan op specifieke etnische of religieuze gronden (in het geval van 'allochtone' straatjongens).

Herkenbaarheid is een eerste voorwaarde voor *identificatie* en *sociale vergelijking* zodat een straatjongen de mentor ziet als een rolmodel: een pro-sociaal voorbeeld van iemand die zich goed gedraagt (zowel binnen de maatschappij als binnen de gemeenschap van de kwetsbare buurt) en iemand die positieve eigenschappen bezit die een jong persoon inspireren en motiveren in de ontwikkeling van zijn eigen rolverwachtingen binnen de samenleving en zijn opvatting van zichzelf als een goed, gewaardeerd en uniek mens (als toekomstige volwassen man).

In de tweede plaats moet een mentor iemand zijn met voldoende *empathisch vermogen* en *sociale vaardigheden*. Hij kan zich goed inleven in de gedachten, gevoelens en handelingen van jongeren en jongvolwassenen die hij ondersteunt binnen de bijzondere context van hun persoonlijke situaties en problematiek. Maar de mentor bezit tegelijkertijd de vaardigheid om iemand te helpen zich in te leven in de denkwijze, emoties en gedragingen van *andere mensen*. Het individu moet zich niet alleen leren inleven in mensen in zijn naaste sociale omgeving (zoals familieleden, buurtgenoten en vrienden). Hij moet vooral ook medeleven leren tonen en rekening houden met degenen die enigszins buiten zijn 'eigen' gemeenschap vallen (bijvoorbeeld onbekende meisjes of vrouwen, openlijk homoseksuele mannen en bepaalde gezagsdragers). Het rolmodel legt uiteraard de nadruk op het verschil tussen mijn en dijn en waarden als 'gij zult niet slaan' (mits je wordt geslagen). Maar leren

---

¹¹ In het onderzoek van De Graaff en Buurman staat een overzicht van sociaal-psychologisch onderzoeken die deze stelling ondersteunen. Zelf hebben zij aantoonbaar die effectiviteit gesignaleerd bij de inzet van *ex-radicalen* als rolmodellen in het tegengaan van radicalisering onder moslimjongeren. Eenzelfde effect valt mogelijk te verwachten bij de inzet van *ex-criminelen* als rolmodellen in het tegengaan van criminaliteit onder ernstige en stelselmatige jonge daders.

¹² Ondanks een mogelijke generatieverschil tussen de mentor en de jongere is nog steeds sprake van een aantal *tijdloze* kenmerken van straatcultuur in volkswijken of kwetsbare buurten, zoals erkenning en veiligheid zoeken op basis van geweld, eigenrichting, macho-gedrag en een sterk anti-autoritaire houding naar gezagsdragers. De overeenkomsten en verschillen tussen de straatcultuur vroeger en nu worden behandeld in een onderzoek naar *Het tuig van toen: Amsterdamse straatbendes in de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw* van Jan Dirk de Jong en misdadjournalist Gerlof Leistra (ISBN: 9789089752710, verwacht in 2015).

om een ander te behandelen hoe iemand zelf wil worden behandeld en leren hoe iemand zijn gezicht op straat kan bewaren als een ander geen respect toont, dienen minstens zoveel aandacht te krijgen.

Een van de grootste uitdagingen hierin is het bijbrengen van de overtuiging dat *hoffelijkheid* tegenover vreemden in de diversiteit van de publieke ruimte, geen teken hoeft te zijn van zwakte of onderdanigheid (zoals vaak wordt uitgedrukt in een straatcultuur), maar dat deze houding ook een vorm kan zijn van zelfverzekerd *burgerschap* (Van Es, 2012). De mogelijkheid om dit inlevingsvermogen en de benodigde sociale vaardigheden over te dragen, is afhankelijk van de mate waarin het individu zich identificeert met het rolmodel en een sociale vergelijking trekt op basis van de eerder genoemde herkenbaarheid.

Een derde punt bestaat uit kwaliteiten als *laagdrempeligheid*, *flexibiliteit*, *bereikbaarheid* en *consistentie*. Het rolmodel moet een gemakkelijk toegankelijk persoon zijn bij wie de jongere of jongvolwassene zich op zijn gemak voelt, wiens deur praktisch altijd open staat, die zowat 24 uur per dag de telefoon aan heeft staan en die voldoende geduld heeft met de persoon in kwestie (want een proces van gedragsverandering blijft altijd een kwestie van vallen en opstaan). De mentor moet ook een enigszins duurzame rol spelen in het leven van die persoon. Anders komt het proces van identificatie en sociaal vergelijken onvoldoende op gang voor een consistente bijdrage aan positieve gedragsverandering. Deze kwaliteiten hangen uiteraard óók weer samen met de mate van herkenbaarheid van de mentor. Aandacht en betrokkenheid van een mentor met wie de jongere of jongvolwassene zich identificeert, leiden ertoe dat diegene zich gezien en gewaardeerd voelt als een *protegé* in de betekenis van een soort leerling of volgeling (in straattermen wellicht een ‘soldaat’, ‘brada’ of ‘mattie’). De mentor ervaart hij als een leermeester, grote broer of zelfs vaderfiguur. Iemand zal hierdoor minder snel de ervaring hebben dat hij slechts gezien wordt als een cliënt, zaak of dossiernummer (waarmee de hulpbron in zijn ogen wellicht alleen maar zijn brood verdient). Daartoe moet hij kunnen merken dat de mentor op een ‘outreaching’ wijze buiten de gebaande paden treedt en zich niet gebonden voelt aan vaste kantooruren. De mentor is er in de eerste plaats voor hém. Hij is dus beschikbaar in de leefomgeving waar de jongen zich zelf ook thuis voelt (*in de gemeenschap en vooral ook op straat*) en op de tijdstippen die beide partijen uitkomen (*geen 9-tot-5-mentaliteit*).

Dit betekent uiteraard wel dat *goede* en *strikte afspraken* moeten worden gemaakt tussen de protegé of pupil en zijn laagdrempelige, flexibele, bereikbare en consistente mentor (geen *laissez-faire* houding). Daarbij moet de mentor duidelijk maken aan degene die hij begeleidt dat de consequenties van diens handelen ook *persoonlijk* worden opgevat als diegene regels overtreedt of zonder goede reden afspraken met hem niet nakomt. Het gaat om het overbrengen van het onwenselijke gevoel dat de mentor krijgt als de protegé geen rekening houdt met zijn tijd, zijn energie en zijn inzet binnen hun relatie. Professionele zorg- of hulpinstanties kunnen ook consequenties verbinden aan regelovertreding of het niet nakomen van afspraken (zoals geen hulp meer, boetes opleggen of zelfs terugsturen naar detentie). Maar de jongere of jongvolwassene zal dit minder snel ervaren als het verbreken van een persoonlijke belofte binnen een betekenisvolle relatie en van binnen ook geen diepgravend gevoel van schaamte ervaren (wat hem zou moeten motiveren om te leren van zijn misstap). Bovendien kan zo iemand zijn verantwoordelijkheid voor de situatie proberen af te schuiven op ontoegankelijkheid, starheid of onbereikbaarheid van een dergelijke professionele organisatie. Het feit dat de mentor altijd voor zijn jongere protegé klaar staat, biedt de mentor de gelegenheid en het gezag om door dat soort ‘straatsmoesjes’ heen te prikken (zelfs als er soms een kern van waarheid in zit). De mentor kan het belang van eigen verantwoordelijkheid nemen beter overbrengen en voorop stellen als centrale waarde in het maatschappelijke leven. Dit doet hij onder meer door zelf als voorbeeld altijd ‘een man van zijn woord’ te zijn.

4.3 Aanvullende singuliere kwaliteiten van een mentor

Naast de bovenstaande algemene kwaliteiten die elke mentor op straat idealiter zou moeten bezitten, is een aantal specifieke kwaliteiten aan te wijzen die per mentor kunnen verschillen. Deze uitzonderlijke (en soms wat merkwaardige) kwaliteiten zijn verbonden aan de mentor als een uniek persoon die daardoor meer in huis heeft dan alleen de bovenstaande criteria. Het is zaak om deze *singuliere* kwaliteiten te benoemen om vervolgens in het wervings- en selectieproces een afgewogen keuze te maken wie uiteindelijk de meest geschikte mentor is en wie niet.

Ten eerste is de *motivatie* van de mentor om een jongere of jongvolwassene te ondersteunen een belangrijke persoonlijke kwaliteit, maar die motivatie kan uiteraard variëren. Sommige mensen pakken hun rol als mentor op uit een bijna natuurlijke drang om jongere mensen met wie zij zich verbonden voelen (of in wie zij zichzelf herkennen) verder te helpen om hun levenspad. Anderen zijn meer gemotiveerd vanuit een drang om iets te bewerkstelligen waar zij zelf waarde aan hechten, zoals het oplossen van een bepaald probleem in hun gemeenschap (uitdaging) of het overdragen van talenten die zij hebben ontwikkeld (in sport, dans, kunst of een vorm van vakmanschap). Weer andere rolmodellen halen hun motivatie uit een (idealistische of romantische) vorm van levensbeschouwing over hoe de wereld zou moeten zijn, al dan niet gebaseerd op hun religieuze, politieke of anderszins culturele achtergrond. In algemene zin kunnen we vaststellen dat alle rolmodellen iets willen bewerkstelligen of volbrengen (al is het soms maar één kind met blijvend succes op het juiste pad helpen). Daarin vinden zij de zelf-actualisatie en voldoening die elk mens volgens psychologen zoekt (Maslov, 1950). Deze persoonlijke bezieling krijgt gestalte in een zichtbare passie voor de begeleidingstaak en oprechte betrokkenheid in de vorm van een authentieke uitstraling (de mentor is niet ‘nep’).

Naast de bevrediging van innerlijke behoeften is bij sommige rolmodellen ook een vorm van meer ‘aardse’ behoeftebevrediging van belang. Deze mensen maken hun werk van het zijn van een mentor voor problematische jongeren en jongvolwassenen. Zij verlangen ook een vorm van (financiële) *beloning*, naast maatschappelijke waardering. De rolmodellen die al werkzaam zijn voor een (professionele) zorg- of hulpinstelling of die hun werk verrichten vanuit een stichting, een sportschool of een andere betrekking (bijvoorbeeld als docent of werkmeester), zijn voorzien in deze behoefte vanwege hun salaris. Een openstaande vraag die in de volgende hoofdstukken wordt beantwoord is hoe deze beloning vorm moet krijgen wanneer een potentiële mentor nog geen betaald werk heeft waarbinnen hij zijn functie als rolmodel kan uitvoeren (en niet slechts als gewaardeerde *vrijwilliger* aan de slag wil).

Dit laatste punt raakt aan het tweede aspect van de persoonsafhankelijke kwaliteiten van een mentor die hem geschikt maken: hoe heeft de mentor zelf zijn eigen leven op de rails, waar is hij goed in en hoe draagt hij dat uit? Opleidingsniveau, werkervaring en het sociale netwerk van een mentor kunnen sterk variëren van persoon tot persoon. Een lage opleiding, beperkte werkervaring en een bescheiden sociaal netwerk (en zelfs een strafblad) maken een persoon niet per definitie ongeschikt om een goede mentor te zijn. Wel moet hij als een positief gedragsvoorbeeld dienen en de ondersteuningsmogelijkheden kunnen bieden die binnen zijn vermogens liggen. Wat zijn hogere of lagere maatschappelijke positie ook is, hij moet vooral een duidelijk persoonlijk *arbeidsethos* bezitten (of hij nu een laagopgeleide bouwvakker is die een LVB-jongere begeleidt in handvaardig werk of een hoogopgeleide professional die een kansrijke student ondersteunt in de leefwereld van de hogeschool of universiteit).

Dit arbeidsethos is uniek, persoonsafhankelijk en inhoudelijk gerelateerd aan de professionele positie van de mentor in de samenleving (op verschillende plekken moet men

weer andere regels leren hanteren om unieke talenten te gelde te maken).¹³ Maar een dergelijke, eigenzinnige moraal die de waarde onderstreept van het benutten van talenten en het nemen van verantwoordelijkheid in de samenleving (en in het bijzonder op de arbeidsmarkt), is een noodzakelijke kwaliteit. Zonder deze moraal is iemand – ongeacht zijn persoonlijke mogelijkheden en beperkingen – ongeschikt als een rolmodel naar wie iemand zich zou kunnen modelleren (ook al herkent diegene zich in deze persoon en luistert hij naar zijn gezag).

Ten slotte moet een uitzonderlijke *X-factor* worden benoemd die de ene mentor meer geschikt maakt als rolmodel, dan een ander. Waardoor is een bepaalde mentor aantrekkelijk als gedragsvoorbeeld voor een jongere of jongvolwassene? Waarom ziet iemand deze persoon als model voor kwaliteiten en rolverwachtingen waarmee hij zichzelf wil identificeren? Wie heeft ‘het’ voor hem? Deze vraag is eigenlijk niet goed te beantwoorden. Deze vraag is vergelijkbaar met waarom een gerecht dat is klaargemaakt door je moeder (volgens exact hetzelfde recept en op precies dezelfde wijze), toch net iets lekkerder smaakt dan als het is klaargemaakt door een andere chef (of door jezelf).

Het gaat om de chemie tussen de betrokken mensen en de authenticiteit van de mentor, zoals die wordt ervaren door de jongere persoon die begeleid wil worden. De ene persoon slaat gevoelsmatig aan op kwaliteiten als houding, integriteit of zelfvertrouwen. Een ander persoon wordt emotioneel meer geraakt door een persoon die hij ziet als rechtvaardig, erudiet of vakbekwaam. Iets algemeen wat wel over de werking van deze X-factor kan worden gezegd, is dat deze singuliere kwaliteit sterk afhankelijk is van hoe beide partijen elkaar ervaren en dat die wederzijdse ervaring bijdraagt aan het *charismatisch leiderschap* van de mentor (het bekende begrip van socioloog Max Weber). De affectieve binding tussen de mentor en volgeling is nu eenmaal cruciaal (Van der Braak, 2006). De uitwerking van deze uitzonderlijke kwaliteit maakt dat de *originele autoriteit* van een mentor niet gemakkelijk kan worden overgenomen door een ogenschijnlijk even gekwalificeerd persoon die zonder deze ‘klik’ slechts *gekopieerd gezag* kan uitstralen (De Jong, 2013).

De bovenstaande aanvullende singuliere kwaliteiten maken iemand met de benodigde algemene kwaliteiten meer geschikt als mentor en stellen hem ook beter in staat om de jongere of jongvolwassene de aandacht, ondersteuning en begeleiding te bieden die hij nodig heeft. Hiermee is een *ideaalbeeld* van een mentor als rolmodel neergezet. Dat ideaal is een streven in de praktijk, maar dient wellicht niet als een verzameling kwaliteiten waar volledig aan moet worden voldaan om effectief te kunnen bijdragen aan zorg- en hulpverlening voor jonge veelplegers. Dit leidt tot de vraag in welke leefdomeinen dergelijke (meer of minder) geschikte mentoren kunnen worden gezocht en hoe men hen kan inschakelen (*werving en selectie*). Om hun kracht en kwaliteit te bepalen, is het zaak om ook aandacht te besteden aan

---

¹³ Een voorbeeld hiervan is de wijze waarop een aantal mentoren uit de Amerikaanse financiële sector (specifiek het bankwezen) binnen het project ‘Hiring our Heroes’ als rolmodel hebben gefungeerd voor militairen die zijn teruggekeerd uit recente oorlogen in het Midden-Oosten. Het lukte deze rolmodellen om met inlevend vermogen het *arbeidsethos* dat hen succesvol maakte in de financiële sector als voorbeeld te stellen voor deze militairen. Dit deden zij door de militairen hun unieke eigenschappen als gevolg van hun achtergrond in het leger (toewijding, doorzettingsvermogen, discipline, loyaliteit en teamwork) te laten vertalen naar die benodigde werkinstelling. Zo hielpen zij hen nieuwe gedragsregels te verinnerlijken op basis van reeds opgedane kennis en ervaring in een ander (en ook uitdagend) werkveld. Wellicht dat op een soortgelijke wijze unieke (*street wise*) kwaliteiten van een jongere die een aantal jaren groot is geworden in een harde straatcultuur, kunnen worden omgezet in een instelling die goed toepasbaar is in de burgermaatschappij en in het bijzonder het zakenleven (of een andere professie). Gezien overeenkomsten in gedeelde waarden in de conventionele (Westerse) zakencultuur en de straatcultuur (zoals met assertiviteit opkomen voor jezelf, loyaal zijn aan ‘partners in crime’, eigenbelang van de competitie scherp in de gaten houden en met een ‘cut throat’-instelling kansen pakken voor een ander het doet), is dit niet ondenkbaar met een mentor die ‘twee-talig’ is (straattaal en business-taal op elkaar kan betrekken).

de *kwetsbaarheden* van dergelijke rolmodellen en de *begrenzungen* in wat zij kunnen betekenen in de aanpak van (jeugd)criminaliteit.

Nadat die vragen in het volgende hoofdstuk zijn behandeld, kan in het slothoofdstuk de balans worden opgemaakt en de conclusie worden getrokken wat de te verwachten *meerwaarde* is van een mentor in verhouding tot de reguliere professionele zorg- en hulpverlening (met name in relatie tot de Intensieve Forensische Aanpak).

5. Het vinden van een geschikte mentor voor jonge veelplegers

5.1 Waar is een geschikte mentor te vinden?

In het vorige hoofdstuk is duidelijk gemaakt waar een mentor als rolmodel in grote lijnen aan moet voldoen om mogelijk een effectieve en duurzame bijdrage te leveren in de aanpak van (ernstige) overlast en criminaliteit van jonge stelselmatige daders. De volgende vraag is *welke personen* binnen de leefwereld van deze jonge mensen die rol op zich kunnen nemen? Die vraag valt uiteen in twee deelvragen: (1) in welke *context* zijn potentiële mentoren te vinden? En (2) in welke *vorm* dienen deze mentoren zich aan? Met andere woorden: in welke sociale kringen moet men zoeken naar mentoren en zijn verschillende soorten rolmodellen te onderscheiden?

Een mentor zou in eerste instantie kunnen worden gezocht binnen *de naaste kring* van de jongere of jongvolwassene, met name binnen zijn gezin of familie. Een dergelijke aanpak lijkt op het identificeren van zogenaamde V.I.P.'s (very important persons) die de jongen al kent en waar de jongen reeds een vertrouwensband (en zelfs bloedband) mee heeft. Het werken met V.I.P.'s is onder meer onderdeel van de methodiek van Nieuwe Perspectieven (Elling & Melissen, 2009). Het identificeren van V.I.P.'s is te verbreden naar de *directe sociale omgeving* van het individu binnen zijn buurt, in een school- en werkverband of een sportvereniging als hij daarbij betrokken is. In deze context kunnen belangrijke buurtbewoners, docenten (leermeesters), werkgevers (werkmeesters) of sportinstructeurs (trainers of coaches) waar de persoon een vergelijkbare hechte band mee heeft, een soortgelijke rol vervullen. Wellicht moeten we ook de religieuze context niet schuwen als blijkt dat iemand gelovig is en goed contact heeft met een geestelijk verzorger (predikant of imam) waar geen extra risico's aan zijn verbonden (met het oog op verdere segregatie of radicalisering).

In al deze gevallen is het aannemelijk dat de jongere of jongvolwassene zelf zijn mentor aandraagt (zoals voorheen in bepaalde V.I.P.-gerelateerde methodieken ook is gestimuleerd). Een V.I.P. uit deze kringen is echter niet per definitie voldoende capabel met het oog op de voorwaarden en kwaliteiten van een mentor als rolmodel, zoals die zijn benoemd in het vorige hoofdstuk. Bovendien dienen zich wellicht extra risico's aan wanneer een mentor te dichtbij iemand staat vanwege een hechte (bloed)band in de betekenis van een te 'losse' (vrijblijvende) of 'lieve' (zachtaardige) houding (waarover meer verderop in dit hoofdstuk). In het ergste geval blijkt de V.I.P. waar iemand zelf mee aankomt eigenlijk een negatief rolmodel te zijn (vanwege criminele activiteiten van het rolmodel zelf).

Vandaar dat het zaak is om ook breder te kijken dan alleen de buurt, de school- of werkplek, de familie en het gezin. Ook *buiten het sociale netwerk* van de jongere of jongvolwassene – dat in veel gevallen ook nog eens beperkt zal blijken te zijn – zijn mentoren te vinden die als rolmodel kunnen fungeren. Sommigen hebben eigenlijk al deze functie voor hun cliënt in een exceptionele en persoonsgebonden uitvoering van een professionele taak als zorg- of hulpverlener, jongerenwerker of sportopbouwwerker. Anderen vervullen deze rol buiten de professionele zorg- of hulpinstellingen, bijvoorbeeld als sportschoolhouder, student, docent, vakman, ondernemer of creatief talent (acteur, muzikant of kunstenaar), geestelijk verzorger (ook actief in detentiecentra), of als andersoortig informeel 'onbevoegd gezag' (in de vorm van een herkenbare, betrokken en capabele ervaringsdeskundige met veel aanzien onder de jongeren en jongvolwassenen op straat). Als een dergelijke geschikte mentor buiten iemands sociale netwerk valt, is het logisch dat de koppeling van deze mentor plaatsvindt vanuit een aanbod van de hulpverlenende instantie en niet vanuit de cliënt zelf. Daarvoor

moet die instantie wel weten welke geschikte mentoren voor handen zijn (het liefst dicht in de buurt van waar de cliënt woont en leeft).

In Amsterdam bestaat inmiddels de mogelijkheid om gebruik te maken van het Netwerk Amsterdamse Helden, waarbij een aantal succesvolle mentoren zijn aangesloten en door eigen 'mentoren' (ex-professionals) verder worden begeleid in hun ondernemingen. Daarnaast is veel informele informatie beschikbaar bij diverse sleutelfiguren in de kwetsbare buurten (binnen en buiten de professionele instanties) over wie in een buurt de kwaliteiten en de status heeft van een potentiële geschikte mentor. Zowel in Amsterdam als in andere steden wordt nu dan ook gewerkt aan een landelijke inventarisatie van dit soort rolmodellen en een vorm van een kwaliteitskeurmerk, beginnende in de meest problematische gebieden (een opdracht die wordt uitgevoerd door Jan Dirk de Jong voor het Ministerie van Veiligheid en Justitie, Actieprogramma Jeugdgroepen). De ontwikkeling van dit netwerk staat echter nog volledig in de kinderschoenen: de eerste bijeenkomst van rolmodellen uit kwetsbare buurten in o.a. Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Nijmegen heeft pas plaatsgevonden op 8 maart 2013.

Ten slotte is het te overwegen of potentiële rolmodellen kunnen worden geworven in de kring van *jonge geslaagde ex-delinquenten* (waaronder de succesvolle uitstromers van de Top600). In dit onderzoek zijn een aantal jongens getraceerd met een heftig verleden die het roer volledig omgegooid hebben en een succesvolle gedragsverandering hebben doorgemaakt (soms tot verbazing van de professionals die hen nog hebben gekend als het soort jonge stelselmatige veelplegers die door velen worden afgeschreven). Deze geslaagde ex-criminelen kunnen zeker een inspiratie vormen voor de huidige lichter van jonge daders die voor de keuze staan om hun leven alsnog te beteren. Niet alleen kunnen deze ervaringsdeskundigen de heldere boodschap overbrengen dat een criminele carrière zowat onherroepelijk zal leiden tot (regelmatige) gevangenisstraf, een grote kans op harddrugsverslaving en zelfs de dood tot gevolg kan hebben (ook vanwege de vele 'zakelijke' conflicten in het huidige criminele milieu). Ook is deze ervaringsdeskundige er een wandelend voorbeeld van dat het voor een jonge stelselmatige dader met allerlei ernstige (achterstands)problematiek, toch mogelijk is om zich op te werken uit die uitzichtloze situatie en wat van zijn leven te maken. Waarbij deze ervaringsdeskundige de nadruk kan leggen op iemands eigenbelang om zo goed mogelijk samen te werken met zorg- en hulpinstellingen en vooral ook dat het zaak is door te zetten in die samenwerking wanneer er sprake is van tegenslagen (soms ook door problemen die ontstaan binnen en tussen die organisaties).

Met het oog hierop zou men zeggen dat de verzameling van jonge geslaagde ex-delinquenten (ook binnen de Top600) een vruchtbare bron van potentiële rolmodellen is. Uit dit onderzoek komt echter naar voren dat deze rolmodellen ook uitermate kwetsbaar zijn en in die zin niet geschikt als echte mentor. Deze ex-delinquenten zijn er weliswaar geslaagde voorbeelden van dat het mogelijk is om op het goede pad terecht te komen, maar zijn zij ook het goede voorbeeld als mentoren die model staan voor hoe iemand op dat pad moet blijven? Dat zal de tijd nog moeten leren. Veel van deze jongvolwassenen zijn weliswaar niet meer crimineel actief, maar ze zijn nog niet al hun streken verloren. Daarmee wordt bedoeld dat zij wellicht nog teveel met een been in de straatcultuur staan en een aantal deviante opvattingen (ten aanzien van eigenrichting en regelovertreding) nog niet hebben afgezworen. Deze rolmodellen lopen het risico nog verkeerde signalen uit te zenden, bijvoorbeeld wanneer zij een jonge veelpleger zouden adviseren om toch te 'glijpen' (zwart te rijden) als ze geen geld hebben voor een tramkaartje op weg naar een afspraak of om met geweld voor zichzelf op te komen in bedreigende situaties in de buurt (zoals het rolmodel die zelf ook nog vers in het geheugen heeft). Het is vooral de vraag in hoeverre de ex-delinquent zelf al voldoende het arbeidsethos heeft geïnternaliseerd dat een mentor moet uitstralen, om dat over te brengen aan de jongere of jongvolwassene die hij begeleidt. Dit alles overwegende kan een geslaagde ex-

delinquent weliswaar effectief zijn als hoopgevend voorbeeld van hoe het ook kan, maar is hij mogelijk beperkt in het zijn van een mentor als rolmodel voor een jonge stelselmatige dader. Wellicht dat na een aantal jaren op het goede pad deze persoon wel in staat is volledig die rol te vervullen, maar niet direct na het succesvol afronden van een hulp- of zorgverleningstraject.

5.2 Een coach als hulpbron naast een mentor als rolmodel

Dit brengt ons op de tweede deelvraag: zijn verschillende *vormen* van rolmodellen te onderscheiden? De geslaagde ex-delinquent kan wellicht (nog) geen echte mentor zijn, maar blijkbaar wel een ondersteunende functie hebben. Datzelfde geldt voor personen die andere kerneigenschappen van de mentor als rolmodel missen (zoals herkenbaarheid voor noodzakelijke identificatie of een aantrekkelijke status op straat om zich naar te modelleren), maar wel kennis en ervaring kunnen overdragen waar een jonge (ex)delinquent wat aan heeft met het oog op een specifieke taak of talent dat hij wil ontwikkelen. Als variant op een mentor als rolmodel wordt dan ook wel een *coach* als ‘gedragsmodel’ onderscheiden (De Graaff & Buurman, 2009).

Een gedragsmodel is een hulpbron voor een specifieke taak (met betrekking tot een opleiding, een vak, een talent of een burgerschapsvaardigheid). Centraal staat observatie en leren van de vaardigheden van de coach, in plaats van identificatie met het rolmodel als voorbeeldfunctie in de eigen leefwereld. Een jongere of jongvolwassene zou een wens kunnen hebben om van de coach concrete vaardigheden te leren met betrekking tot een beoogd doel. Het gaat dan om taakvaardigheden gekoppeld aan een specifiek thema of subonderdeel van het mentorschap. Een voorbeeld hiervan is een schaakmeester die geïnteresseerde jonge mensen kennis van deze denksport bijbrengt. Een ander voorbeeld is een medewerker van de universiteit die jongeren die toegang krijgen tot het hoger onderwijs, extra vaardigheden meegeeft die zij thuis niet meekrijgen (zowel qua taalvaardigheid als de geschreven en ongeschreven regels ten aanzien van sociale omgang op een universiteit of hogeschool). Ook op lager niveau zijn coaches te vinden die jonge personen met beperktere verstandelijke vermogens willen ondersteunen in taken, zoals een lokale marktkoopman of een brandweerman die zijn gesproken in het kader van dit onderzoek.

Naast coaches uit de eigen gemeenschap die uitblinken als gedragsvoorbeeld voor een specifieke taak is het goed mogelijk gebruik te maken van vrijwilligersorganisaties, zelfhulporganisaties of andere instellingen. Het is zaak overzicht te krijgen van het aanbod van mogelijke coaches, zowel in de buurt als vanuit organisaties. Vanuit Spirit is al begonnen met een inventarisatie bij een aantal instellingen, waarover meer in het verslag van het ‘Deelproject Mentoraten binnen de Intensieve Forensische Aanpak’ (Bontes, 2013). Uit een eerste indruk is al gebleken dat veel van deze welwillende mensen waarschijnlijk niet geschikt zijn als mentor gezien hun achtergrond en levenservaring. Mogelijk kunnen zij wel de rol van coach vervullen. Deze aanvullende vorm van coaching zal plaatsvinden in het stadium van de begeleiding van een jonge stelselmatige dader wanneer die toe is aan het verder ontwikkelen van een specifieke taakvaardigheid. Een mentor als rolmodel moet idealiter vanaf een vroeg stadium beschikbaar zijn om te zorgen dat de jongere of jongvolwassene gemotiveerd de juiste weg inslaat en vooral een woning, opleiding en/of werk heeft geregeld.

Naast de w’s van werk en woning, wordt altijd gesproken van de derde ‘w’ van wederhelft als positieve factor in het afzien van een criminele levenswandel. Een liefdespartner (vriend, vriendin of huwelijkspartner) kan een belangrijke extra ondersteuning zijn en ook aanvullend werken op de ondersteuning van een mentor en/of coach. Alleen is uiteraard niet vanuit zorg- of hulpverlening te sturen of iemand een geschikte liefdespartner vindt (*you can’t hurry love*). Wel is het mogelijk dat de mentor als rolmodel extra aandacht

besteedt aan het onderwerp van liefdesrelaties en in het bijzonder de juiste omgang met vrouwen en meisjes, om zo de kansen op succes in de relatemarkt te vergroten.

Samengevat kunnen we stellen dat een mentor moet worden gezocht met inachtneming van het actief uitdijen van 'kringen van identificatie' in de ogen van de jongere of jongvolwassene (De Swaan, 2007). Identificatie met een mentor als rolmodel zal in eerste instantie moeten plaatsvinden dichtbij de leefwereld van het individu, in de vorm van een ervaringsdeskundige in wie hij zich kan herkennen en naar wiens voorbeeld hij zijn eigen keuzes wil modelleren. De mentor kan daarom een bekende zijn binnen zijn eigen sociale netwerk (familie, buurt, school, werk, sport of levensbeschouwing). Maar de mentor kan ook de vorm aannemen van een herkenbaar pro-sociaal rolmodel op straat (waaronder succesvolle ex-delinquenten die zich geruime tijd hebben bewezen als 'bekeerd'), een leer- of werkmeester (ook in creatieve zin), een sportinstructeur of een geestelijk verzorger buiten zijn eigen netwerk. Een rolmodel zoeken buiten het eigen netwerk is vooral van belang in een later stadium bij de mogelijke doorontwikkeling van coaches die als gedragsmodellen een aanvullende rol spelen bij het verder aanleren van specifieke vaardigheden op het gebied van opleiding, werk, creatieve talenten of burgerschapsvaardigheden.

In het volgende stuk wordt verder ingegaan op de werving van mentoren als rolmodel voor stelselmatige jonge ouders. De aanvullende coaches zijn te werven binnen het reeds bestaande netwerk van zorg- en hulpverleningsinstellingen, de bij Spirit aangesloten vrijwilligersorganisaties (Bontes, 2013) of het sociale (buurt)netwerk van een mentor wanneer deze persoon in stelling is gebracht.

5.3 De werving en selectie van mentoren

Zoals gesteld kan een geschikte mentor worden gezocht binnen iemands (beperkte) sociale netwerk of daarbuiten. Wanneer een jongere of jongvolwassene in contact komt met zorg- en hulpverlening is de eerste stap om te kijken of hij zelf een mentor kan aandragen of dat het zaak is vanuit de organisatie die koppeling te maken. In beide gevallen is het van belang dat de reguliere probleemanalyse het uitgangspunt is. Wat zijn de problemen die spelen bij deze persoon en welke risicofactoren staan centraal in die problematiek? Welke gedragsinterventies zijn vereist? Welke specifieke hulpverlening moet worden geactiveerd? Al deze zaken komen aan bod in een functionele analyse van de situatie van de problematische jongere of jongvolwassene door professionals. De vraag is hoe een mentor kan worden geworven die in een vroeg stadium betrokken raakt bij deze analyse en geschikt is om ondersteuning te bieden (vooral bij de intrinsieke motivatie tot gedragsverandering en het krijgen van vertrouwen in het succesvol verbeteren van de eigen levenssituatie).

In algemene zin is een mentor naar verwachting al effectief door iemand *aandacht* te geven (ik zie je staan, je mag er zijn en je bent uniek), *medeleven* te tonen (geen afkeuring of veroordeling, noch medelijden) en te *stimuleren* om met vertrouwen aan de slag te gaan (en tegenslagen te overwinnen). Maar gezien de specifieke problematiek van het individu zoals die naar voren komt uit de analyse van zijn persoonlijke situatie door de professionals, zijn wellicht ook meer specialistische vaardigheden wenselijk. Mogelijk moet een mentor daarvoor in staat worden gesteld om nog verder begeleid of bijgeschoold te worden (trainingen volgen over de aard van bepaalde problemen). In het koppelen van een mentor aan een jongere of jongvolwassene (uit zijn eigen sociale netwerk of daarbuiten) moet wellicht extra aandacht uitgaan naar deze vorm van 'maatwerk', naast de algemene kwaliteiten die iemand een geschikte mentor maken (zie het vorige hoofdstuk). Als iemand vooral stuk loopt op discipline en vrijetijdsbesteding is een mentor met een sportief aanbod zeer geschikt. Maar wanneer iemand lijdt onder problemen binnen de gezinssfeer of als gevolg van onbehandelde psychiatrische problemen, kan misschien beter worden gewerkt met een mentor die daar

specifieke ervaring mee heeft (of een goede relatie heeft met de professionals die deze persoon daarin begeleiden zodat hij de effecten van die behandeling kan ondersteunen door motiveren en vertrouwen te geven).

Dit is een vraag die in zekere zin nog open staat in dit onderzoek en die vooral in de praktijk zal moeten worden beantwoord. De identificatie met de mentor als rolmodel en zijn positieve voorbeeld kunnen voldoende zijn om een waardevol en duurzaam effect te hebben in de verbetering van de aanpak van (ernstige) overlast, (jeugd)criminaliteit en recidive. Specialistische kennis is in eerste instantie een zaak van de professionals. Wel is het aannemelijk dat de mentor tot op zekere hoogte kennis moet nemen van wat de behandeling van bepaalde problemen inhoudt (ook om zijn protegé te kunnen blijven motiveren). We moeten een mentor daarentegen ook niet overvragen, ook al is zo iemand vaak een gepassioneerde ‘duizendpoot’ met exceptionele kwaliteiten. Uitzicht op goede samenwerking met professionele instanties is wat dat betreft een belangrijker vereiste in de werving van de mentoren, dan hun eigen expertise op deelgebieden van de probleemsituatie van de jongere of jongvolwassene. Die samenwerking vergt inzet van beide kanten. Ook de instellingen moeten de mentor blijvend ondersteunen door middel van gelijkwaardige waardering in het bereiken van een gezamenlijk doel, het maken van goede afspraken en een open informatie-uitwisseling (binnen de grenzen van privacywetgeving).

De werving van mentoren in iemands eigen netwerk betekent dat hij zelf een potentiële mentor aandraagt die aan de voorwaarden van de betrokken organisaties voldoet. Deze mentor heeft dan waarschijnlijk alleen deze persoon in begeleiding (zeker als het gaat om een familielid). Het kan ook zijn dat iemand binnen zijn netwerk een mentor selecteert die al vaker jonge mensen heeft begeleid en misschien ook meerdere jonge mensen tegelijk kan begeleiden (zoals een docent of een jongerenwerker). Dit laatste geldt ook voor de mentoren van buiten het eigen netwerk die worden aangedragen door de zorg- of hulporganisatie (zoals de sportschoolhouders en projectontwikkelaars van het Netwerk Amsterdamse Helden). Met name in die pool van mentoren zullen mensen zitten met ruime ervaring die ook meerdere jongens tegelijk kunnen begeleiden. Een beginneling die wel geschikt blijkt te zijn als mentor, maar nog niet zo ervaren is (ook niet in de samenwerking met professionele instellingen) moet in het begin niet worden overvraagd. Zo'n beginnende mentor zou zich moeten beperken tot de begeleiding van één persoon.

Om de juiste mentoren op te sporen en jongeren of jongvolwassenen te selecteren die geschikt zijn voor een mentoraat moeten *selectiecriteria* worden opgesteld binnen de organisatie die met mentoraten wil gaan werken (zoals Spirit in de Intensieve Forensische Aanpak). Sommige vergelijkbare protocollen liggen klaar in bestaande methodieken, zoals de selectie van V.I.P.'s uit de familie of directe sociale omgeving van een cliënt (Elling & Melissen, 2009). Over ‘best persons’ in buurten (Van den Brink et al. 2012), gerespecteerde docenten (Van Acker, 2012) en gezaghebbende werkmeesters (Werdmölder, 2012) is inmiddels ook meer literatuur verschenen. Op basis van dit onderzoek zouden selectiecriteria kunnen worden ontwikkeld die zijn gebaseerd op de drie vragen die in het vorige hoofdstuk zijn behandeld. (1) Wat heeft de mentor als rolmodel deze jonge veelpleger te bieden? (2) Bezit deze kandidaat de benodigde kernkwaliteiten van een mentor als rolmodel? (3) En welke aanvullende ‘singuliere’ kwaliteiten maken de potentiële mentor specifiek geschikt voor deze jongere of jongvolwassene? Aanvullend op deze selectiecriteria zouden de instellingen een lijst met *samenwerkingscriteria* kunnen opstellen waarmee de beoogde mentor akkoord moet gaan om een goede relatie met de professionals te waarborgen (gebaseerd op wederzijds vertrouwen, waardering voor elkaars aandeel in de aanpak en het zorgvuldig nakomen van gemaakte afspraken).

Met betrekking tot deze samenwerkingscriteria kan lering worden getrokken uit het zojuist verschenen onderzoek naar ‘onbevoegd gezag’ (Sieckelink, Van Buuren & El

Madkouri, 2013). Op basis van dit onderzoek is een lijst opgesteld met kenmerken waaraan ‘onbevoegd gezag’ moet voldoen wil het werkzaam zijn: (1) persoonlijkheid, (2) familiegevoel, (3) expliciete afspraken over regels en sacties, (4) adversair (tegen de Staat), (5) moraal (het goede leven), (6) permanent in tijd en ruimte, en (7) mystiek. Deze kenmerken komen ook bijna allemaal terug in de selectiecriteria die in dit onderzoek zijn gesignaleerd, met uitzondering van het vierde kenmerk. De mentoren zijn niet zozeer tegen de Staat, maar stellen zich wel kritisch op tegen formeel gezag (zonder autoriteit), zeker daar waar de overheid in hun ogen tekort schiet.

Uit deze kenmerken en de casussen die zijn bestudeerd in het onderzoek naar ‘onbevoegd gezag’ hebben de onderzoekers een contextueel gezagsmodel afgeleid in de vorm van de ‘gezagsruit’. In dit model onderscheiden zij (a) onbevoegd gezag, (b) bevoegd gezag in de vorm van politie en frontlijnwerkers, (c) de Staat, (d) jonge burgers, waaronder jonge overlastplegers en daders, (e) professionals uit zorg-, hulp- en onderwijsinstellingen, en (f) ouders. Deze zes partijen worden in de figuur van een ruit tegenover elkaar verplaatst. Door middel van lijntjes tussen deze partijen worden vervolgens verbindingen uitgelicht die in de ene casus goed functioneren en in een andere casus problematisch blijken te zijn. Met het oog op dit onderzoek en voornamelijk de samenwerkingscriteria voor een mentor met de professionele zorg- en hulpinstellingen (maar ook politie en ouders), verdient het aanbeveling deze gezagsruit als uitgangspunt te nemen in het opstellen van die criteria. Zo kunnen wetenschappelijk ondersteunde criteria ontstaan om een ‘geconsolideerde’ brug te slaan tussen de *systeemwereld* van de professionals en de *leefwereld* van de mentor (en de jongere of jongvolwassene).

Met behulp van die gezagsruit zal bij het opstellen van samenwerkingscriteria naast het vertrouwen, de waardering en heldere afspraken, ook gestructureerd en onderbouwd aandacht worden besteed aan de *positionering* van de gezaghebbende ‘brugfiguur’ (de mentor in dit onderzoek) ten opzichte van de maatschappelijke en institutionele omgeving. De onafhankelijkheid van de mentor moet gewaarborgd blijven om effectief te kunnen opereren, met name zijn onafhankelijkheid ten opzichte van beleid en bedrijfsvoering binnen formele organisaties. Het is zaak het spanningsveld nauwlettend in de gaten te houden tussen *samenwerken* (waaronder het afleggen van verantwoording volgens gemaakte afspraken met professionele instellingen) en *loslaten* (de mentor naar eigen inzicht en op eigen gezag initiatieven laten ontplooiën met slechts enige ondersteuning op afstand).

5.4 De kwetsbaarheden van een mentor

Dit spanningsveld tussen professionele organisaties (systeemwereld) en de eigen gemeenschap (leefwereld) is een indicatie dat het werken met mentoren sterke maar ook zwakke kanten heeft. Naast vruchtbare kwaliteiten van een mentor komen in dit onderzoek ook steeds een aantal kwetsbaarheden naar voren, vooral met betrekking tot het zijn van een ‘pro-sociaal’ rolmodel voor stelselmatige jonge daders die in aanmerking komen voor een IFA (een opmerkelijk ‘heftige’ groep om te begeleiden). Het is zaak deze kwetsbaarheden te benoemen alvorens de balans kan worden opgemaakt ten aanzien van de mogelijke meerwaarde van het werken met mentoren in de aanpak van (ernstige) overlast, (jeugd)criminaliteit en recidive.

Ten eerste moet worden opgemerkt dat het werken met mentoren in de preventie van (jeugd)criminaliteit niet onomstreden is, zeker als de mentoren zelf een enigszins crimineel verleden hebben (wat hen wel weer herkenbaar maakt voor degene die zich met het rolmodel identificeert als ervaringsdeskundige). Vooral in enkele Amerikaanse onderzoeken zijn vraagtekens gezet bij de inzet van voormalige leden van jeugdbendes en is zelfs gewezen op tegendraadse effecten (een criminogene invloed van deze ex-bendeleden). Daarentegen wordt

in ander internationaal onderzoek juist gerapporteerd over de positieve effecten die worden gemeten wanneer wordt gewerkt met mentoren (ook rolmodellen met antecedenten) als aanvullende of zelfs noodzakelijke factor in effectieve en duurzame preventie.¹⁴ Men komt in het internationale onderzoek op vergelijkbare lijsten van kwaliteiten die een succesvolle mentor moet hebben, zoals betrokkenheid, sociale vaardigheden en flexibiliteit.

De eerste kwetsbaarheid van een mentor lijkt niet zozeer in de vraag te zitten of een mentor überhaupt wel effect heeft (zolang aan de juiste kwaliteitseisen wordt voldaan). Het is vooral zaak geen wonderen te verwachten van de mentor. Er zijn *grenzen* aan wat een mentor als rolmodel kan betekenen en we moeten onze verwachtingen van deze aanvullende aanpak dan ook beteugelen (zonder idealistische ambities los te laten). Niet alle jongvolwassenen die zich door professionele instanties niet laten helpen, kunnen wel in samenwerking met een mentor worden geholpen. Een klein aantal jongvolwassenen dat uit zichzelf niet gemotiveerd is tot gedragsverandering en tot wie ook een pro-sociaal rolmodel niet kan doordringen, zal vasthouden aan ambities binnen het criminele milieu om beroeps-crimineel te worden. Daar moeten we reëel in zijn. Als een dergelijk geval zich voordoet is het zaak dit niet gelijk te zien als het falen van een mentor, maar als een realistische indicatie van een begrenzing in de meerwaarde van deze aanvullende aanpak.

Een mentor kan dus niet alles, maar ook niet iedereen kan mentor worden. Dat maakt een mentor ook kwetsbaar. De *persoonsgebonden kwaliteiten* in de positieve werking van een mentor wordt althans in de literatuur vaak als kwetsbaarheid gekenmerkt. Als de mentor zou wegvallen, ontstaat een gat dat niet zomaar kan worden opgevuld en dat wordt gezien als een probleem dat een oplossing behoeft. Maar vanwege de persoonsgebonden kwaliteiten van de mentor (met name zijn singuliere kwaliteiten) valt het zijn van een rolmodel niet te vertalen naar een opleiding of methodiek waarmee we deze unieke, informele gezagsdragers (vaak effectief binnen een specifieke gemeenschap), zomaar kunnen klonen. Was het maar waar. Ook daarin moeten we reëel zijn. De lijst met kwaliteitscriteria voor een mentor moet dan ook niet worden gehanteerd als iets wat automatisch toepasbaar is op alle welwillende volwassenen met een zekere achtergrond of (sociale) opleiding. Mistanden die daardoor ontstaan (vooral in het ontwikkelen van methodieken en bij uitbestedingen van gemeenten aan derden op basis van die methodieken), kunnen ertoe leiden dat het kind met het badwater wordt weggegooid en niet de juiste mensen op de goede plek terecht komen.

Het is dan ook zaak om de angst los te laten voor het *onvervangbare karakter* van de mentor binnen zijn gemeenschap als het unieke klompje goud dat men daar aantreft. We moeten ons vanwege die angst niet langer gedragen als ‘alchemisten’ die het klompje willen reproduceren vanwege het zeldzame karakter dat die mentor kwetsbaar maakt (en tegelijkertijd ook zo waardevol). Daarentegen moeten we ons ontwikkelen tot goede goudzoekers die de juiste mensen weten op te sporen en die mentoren – ondanks deze onbetwiste kwetsbaarheid – van afstand met durf, hoop en vertrouwen ondersteunen, in plaats van hen teveel opsluiten in regelgeving gekoppeld aan onbekwame partners van buiten de gemeenschap (die het moeten kunnen overnemen wanneer het noodlot toeslaat).

Naast de persoonsgebonden kwaliteiten van een geschikte mentor komen ook vaak *persoongebonden kwetsbaarheden* naar voren. Die kwetsbaarheden kunnen te maken hebben met een weinig diplomatieke, wispelturige, narcistische of zelfs tegendraadse persoonlijkheid van de mentor (soms ook onderdeel van diens kracht en vaak mede gebaseerd op een verleden vol vervelende ervaringen met zorg- of hulpverlening of in het jongeren- of welzijnswerk). Als dat het geval is en de mentor is tegelijkertijd wel zeer geschikt en effectief als rolmodel, dan is het mogelijk deze kwetsbaarheid op te vangen door een buffer in te bouwen: iemand

---

¹⁴ Voor een overzicht van internationale literatuur zie de factsheet ‘National Community Crime Prevention Programme: Mentoring and Young People’ van het Australian Institute of Criminology (<http://www.crimeprevention.gov.au/NationalCommunityCrimePreventionProgramme>).

die goed met het rolmodel overweg kan en de sociale vaardigheden bezit om hem te begeleiden in de systeemwereld en de obstakels die zich daar opwerpen. Het Netwerk Amsterdamse Helden werkt daarom ook met begeleiders van hun ‘helden’ om dit veel voorkomende probleem op te vangen.

Andere persoonlijke kwetsbaarheden moeten goed worden bekeken om uiteindelijk te bepalen of iemand geschikt is of niet. Een persoonlijke kwetsbaarheid kan voortkomen uit het feit dat een mentor *te dichtbij* iemand staat om hem goed te begeleiden (vooral als het familie is). Deze kwetsbaarheid in de vorm van een zeer liefdevolle betrokkenheid hoeft niet altijd een probleem te zijn, integendeel zelfs. Maar als de mentor hierdoor misdragingen door de vingers ziet of zelf te ‘lief’ is in zijn begeleiding, diskwalificeert deze kwetsbaarheid de mentor alsnog voor zijn functie als rolmodel. Het kan ook zijn dat een mentor zelf nog sociale relaties heeft met mensen binnen het criminele milieu of nog sterk met een been nog in het straatleven staat (bijna niet te voorkomen als men zelf in een kwetsbare buurt woont). Ook hier geldt dat de levenservaring van de mentor juist een positief effect kan hebben in de vorm van een soort ‘cognitieve gedragstherapie’ die een jongen helpt om zich op straat te handhaven en tegelijkertijd op het juiste pad te blijven. Als echter zou blijken dat de mentor het in sommige gevallen niet zo nauw neemt met de Nederlandse wetgeving (welk excuus hij daarvoor ook denkt te hebben), is dat direct een diskwalificatie. De mentor mag een verleden hebben en hoeft sociale contacten in zijn omgeving niet uit de weg te gaan, maar moet wel *van onbesproken gedrag* zijn en blijven.

Ten slotte een kwetsbaarheid van de mentor waarover nog een stevige discussie zal plaatsvinden: een mentor als rolmodel zou in principe *geen vrouw* kunnen zijn als de te begeleiden jongere of jongvolwassene een jongeman is (een coach daarentegen wel). Dit heeft niet zozeer te maken met de macho-aspecten van het straatleven of met de opvattingen die heersen over de sociale positie van de vrouw in bepaalde etnische, religieuze of ‘volkse’ kringen. Er zijn genoeg stevige volksdames te vinden die meer dan ‘hun mannetje’ staan op straat, straatjongens wel degelijk aanspreken op gedrag(in niet mis te verstane bewoordingen) en hun respect genieten (waardering én ontzag). Het punt is dat een mentor als rolmodel voor een jongen iemand is met wie hij zich niet alleen identificeert als mens, maar ook als jongeman die zich modelleert naar het goede voorbeeld van een volwassen man (een grote broer of vaderfiguur). Vooral in de adolescentie zijn rolmodellen van hetzelfde geslacht belangrijk en is hun invloed groot.

Bepaalde eigenschappen van een bewonderenswaardige en gerespecteerde vrouw in de gemeenschap kunnen weliswaar inspirerend werken en als coach zouden vrouwen wel degelijk ondersteunend kunnen werken (en zeker als liefdespartner). Maar een jongen maakt nu eenmaal een andere pedagogische ontwikkeling door dan een meisje. Jongens – zowel een ondeugende ‘Pietje Bell’ als een echt probleemgeval – ervaren impulsen, behoeften en uitdagingen die anders zijn dan bij meisjes (Crott, 2013). Sociale invloeden spelen daarbij een rol, maar vooral de hormonale en cerebrale ontwikkeling is anders bij jongens. Derhalve heeft een jongen baat bij een voorbeeld dat daarop aansluit in de vorm van een man met aanzien die sociaal geaccepteerd gedrag vertoont met bijpassende rolverwachtingen. Een jongen gaat uiteindelijk zijn eigen rol innemen als een (jong)volwassen man in de samenleving en in het bijzonder ook binnen zijn gemeenschap, en niet die van een vrouw. In die rolverdeling bestaan nog steeds ongelijkheden (verschillen), ondanks de toegenomen gelijkwaardigheid van man en vrouw in de Westerse samenleving (gelijke rechten). Die verschillen zullen tot op zekere hoogte altijd blijven bestaan. Vandaar dat juist een goed gedragsvoorbeeld nodig is van hoe een respectabele man op een sociaal wenselijke, respectvolle en gelijkwaardige wijze omgaat met vrouwen. Zeker gezien het probleem dat nu speelt bij een aantal jongeren en jongvolwassenen die op dit vlak juist zeer onwenselijk en denigrerend gedrag vertonen. De

aanname van dit onderzoek blijft voorlopig dat een *mentor* als rolmodel voor een (straat)jongen bij voorkeur een *man* zou moeten zijn.

6. Toegevoegde waarde van mentoren

6.1 De meerwaarde waarde van een mentor

In dit slothoofdstuk worden de bevindingen uit de voorgaande analyse gebruikt om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Deze antwoorden vormen het uitgangspunt van de aanbevelingen voor het verder doorontwikkelen van het ‘Deelproject Mentoraten binnen de Intensieve Forensische Aanpak’ (Bontes, 2013). De belangrijkste vraag betreft de potentiële *meerwaarde* van mentoraten met betrekking tot de aanpak van criminogene factoren binnen de doelgroep van jonge stelselmatige daders. De beantwoording van die hoofdvraag leidt tot de conclusie of de doorontwikkeling van mentoraten wel of niet uitzicht biedt op *meer* en *duurzame effecten* in de huidige aanpak van (ernstige) overlast, (jeugd)criminaliteit en recidive. Vervolgens wordt de vraag behandeld waar op moet worden gelet bij de *implementatie* van mentoraten en welke specifieke *kansen* en *knelpunten* hierbij in acht moeten worden genomen.

In de vorige twee hoofdstukken is beschreven wat een geschikte mentor allemaal in huis moet hebben, in welke contexten potentiële mentoren zijn te vinden en waar men op moet letten bij werving en selectie (op basis van kwaliteits- en samenwerkingscriteria). Met behulp van die kennis wordt nu duidelijk gemaakt wat een geschikte mentor toevoegt aan bestaande hulp- en zorgtrajecten in de aanpak van problematische jongeren en jongvolwassenen. Een mentor kan een toegevoegde waarde hebben voor risicojeugd in brede zin (dus ook voor de minder ernstige gevallen). Binnen de IFA (en de Top600) hebben we echter te maken met een opmerkelijk moeilijke groep van stelselmatige jonge daders (zowel qua zwaarte van delicten als de ernst en complexiteit van achterliggende problematiek, waaronder opvallend veel verstandelijke beperkingen). Voor de aanpak van deze ‘heftige’ groep jongeren en jongvolwassenen zou een mentor in het bijzonder een meerwaarde kunnen hebben. Die toegevoegde waarde is onder te verdelen in drie aspecten die aanvullend en versterkend werken op het huidige aanbod.

6.1.1 Een belangrijke beschermende factor

De meerwaarde van de mentor ligt in eerste instantie in het zijn van een ondersteunende beschermende factor tegenover een vaak onderschatte, maar essentiële risicofactor voor problematisch gedrag van risicojeugd: de criminogene aantrekkingskracht van het straatleven en in het bijzonder de groepsdruk binnen groepsverbanden van straatjongens (waaronder manipulatieve criminele kopstukken en soms gezins- of familieleden).

Jonge mensen die opgroeien in moeilijke omstandigheden – met name de ‘allochtone’ straatjongens met hun persoonlijke achterstandsproblematiek, in meervoudig-problematische gezinssituaties en afkomstig uit een kwetsbare buurt –, worden doorgaans blootgesteld aan relatief veel *risicofactoren* en beschikken vaak over weinig *beschermende factoren* (Loeber, Van der Laan & Hoeve, 2008; Van der Laan et al. 2009). Veel van deze risicofactoren worden al aangepakt in de reguliere zorg- en hulpverlening op basis van ‘what works’, ‘best practices’ en ‘evidence-based’-methodieken (ondersteuning bij psychische problemen, stoornissen of andere handicaps, het verbeteren van gezinssituaties en het organiseren van huisvesting, opleiding, werk of zinvolle vrijetijdsbesteding). Daarbij wordt ‘systeemversterkend’ gewerkt door gebruik te maken van beschikbaar sociaal kapitaal in de eigen leefomgeving van de cliënt (pro-sociale familieleden, vrienden of kennissen) om meer beschermende factoren in stelling te brengen.

De bescherming tegen één belangrijke risicofactor komt daarin weliswaar aan bod, maar wordt tot nu toe nog niet effectief en duurzaam genoeg aangepakt: veel risicojongeren en –jongvolwassenen blijven kwetsbaar vanwege te weinig bescherming tegen invloeden vanuit een criminogene sociale omgeving thuis en/of op straat, in het bijzonder in de vorm van de consistente en continue beïnvloeding door ‘verkeerde vrienden’ (of criminele leeftijdsgenoten binnen de familie, zoals oudere broers of neven). Zij worden in hun bijzondere leefwereld – ook na een eventuele periode van detentie en succesvolle interventies – vaak toch weer voortdurend en indringend geconfronteerd met een sociale omgeving van soortgelijke jongeren in wisselende groepsverbanden in de buurt (waaronder jonge criminele vrienden of kennissen en mogelijk ook familieleden). Naast hun individuele motivatie om (instrumentele) delicten te plegen voor geld of status op straat, bestaat een groot risico dat deze jongeren zich in dergelijke problematische groepsverbanden al snel weer laten verleiden of dwingen tot ongewenste gedragingen (hoofdzakelijk vanwege hun behoefte aan erkenning en veiligheid). Deze criminogene vorm van sociale beïnvloeding gebeurt mede onder *groepsdruk* (De Jong & Van Gemert, 2010). Jongeren die kampen met LVB-problematiek blijken extra vatbaar te zijn voor groepsdruk (Teeuwen, 2012) en deze sociale druk zal vaak ook nog eens in verhevigde of versterkte mate optreden in groepsprocessen tussen specifiek ‘allochtone’ straatjongens (De Jong, 2007; 2010; 2013).

Bewustzijn van het risico van sociale beïnvloeding door ‘foute’ leeftijdsgenoten in groepsverbanden op straat, komt al terug in de aanpak Top600 (in het bijzonder in de derde pijler waarin wordt gekeken naar de ontwikkeling van broertjes en zusjes van stelselmatige jonge daders). Deze risicofactor verdient echter meer aandacht in de doorontwikkeling van de aanpak, omdat de nieuwkomers op straat en de uitstromers van de Top600 niet gemakkelijk hun bestaande sociale banden (kunnen) verbreken en nieuwe banden ontwikkelen, zeker niet zonder de juiste ondersteuning binnen de eigen gemeenschap. Een jongere of jongvolwassene kan weliswaar worden gestimuleerd om afstand te nemen van verkeerde vrienden en meer positieve relaties op te bouwen. Maar in veel gevallen zal hij het contact met deze negatieve invloeden in zijn directe omgeving niet geheel uit de weg (kunnen) gaan, zonder gezicht te verliezen en mogelijk slachtoffer te worden van pesterijen, uitsluiting of erger. Ontlopen als oplossing is helemaal lastig in het geval van ‘foute’ familieleden. Vandaar dat hier in de aanvullende beschermende factor die de mentor kan bieden, wordt benadrukt dat het werken aan *weerbaarheid* op straat een belangrijke toegevoegde waarde is (naast de praktische en morele ondersteuning in een duurzame gedragsverandering en het stoppen met plegen van delicten).

De meerwaarde van een geschikte mentor is dat hij als ‘pro-sociaal’ rolmodel bijdraagt aan de huidige aanpak door een *effectieve* en *duurzame* beschermende factor te zijn die tegenwicht biedt aan deze onderschatte risicofactor (Arthur et al., 2002). Als ervaringsdeskundige met wie de protégé zich identificeert en als persoon met aanzien in die bijzondere leefwereld, kan een mentor de noodzakelijke *praktische* en *morele ondersteuning* bieden die nodig is om succesvol af te zien van aantrekkelijke beloningen in het straatleven (het snelle geld) en voorgoed te stoppen met het plegen van delicten (Geenen, 2010). Daarnaast werkt de ondersteuning van een mentor als rolmodel ook beschermend doordat de jongere of jongvolwassene zich inderdaad weerbaar leert opstellen tegen groepsdruk in de buurt, op school en zelfs binnen de familie (zonder daarbij gezicht te verliezen en zich met opgeheven hoofd te blijven handhaven in zijn sociale omgeving). De begeleiding gebaseerd op herkenbare taal, inlevend inzicht en ervaring in soortgelijke situaties neemt de vorm aan van een soort ‘cognitieve gedragstherapie’ van de straat. Zo leert de jongen zich te blijven handhaven zonder aanzien te verliezen (integendeel zelfs) en elders erkenning te zoeken (onder meer van een van zijn rolmodellen: de mentor zelf).

Met positieve aandacht, persoonlijke betrokkenheid en de drie d's (duidelijkheid, discipline en daadkracht) ondersteunt een mentor het individu in zijn gedragsverandering, in het bijzonder in zijn intrinsieke motivatie tot het aanleren en vertonen van wenselijk gedrag, zijn doorzettingsvermogen en het leren zien van perspectief (in wat soms een uitzichtloze situatie lijkt). Die meerwaarde van de mentor draagt ertoe bij dat jongeren en jongvolwassenen beter worden geholpen in het voorkomen van een terugval (recidive) en ook met meer succes en vertrouwen nieuwe maatschappelijke kansen pakken (aansluitend bij het reguliere aanbod van de reclassering, de professionele zorg- en hulpverlening, onderwijsinstellingen en arbeidsmarkt).

6.1.2 Een versterkende brugfunctie tussen systeem- en leefwereld

Naast deze aanvullende beschermende factor heeft een mentor nog een belangrijke meerwaarde ten opzichte van professionele zorg- en hulpverleners (en ook begeleiders of toezichthouders) die al een rol spelen in het leven van stelselmatige jonge ouders. Onderzoek heeft reeds uitgewezen dat de motiverende kracht van een mentor een positief effect heeft op de werkrelatie tussen risicojongeren en professionals uit de reguliere zorg- en hulpverlening (Rovers, 2010). De mentor vormt namelijk een brugfunctie in reguliere zorg- en hulpverlening en binnen belangrijke partners in de eigen gemeenschap (waaronder gezinsleden). Die brugfunctie bestaat uit een ondersteuning en versterking van de huidige professionele aanpak, in het bijzonder het *analyseren* van problematiek, *verbinden* door vertrouwen en *monitoren* van ontwikkeling.

Een geschikte mentor heeft vaak een uniek inzicht in de problematiek van het individu (vooral wanneer deze al langer deel uitmaakt zijn eigen gemeenschap of familie). Aanvullend op de probleemanalyse van een specifieke cliënt vanuit professionele instellingen kan de mentor waardevolle informatie bieden in het opzetten van een probleemgerichte, integrale en informatiegestuurde aanpak van jonge ouders. De mentor kan aanvullend advies geven over waar volgens hem de grootste risico's zitten bij de jonge veelpleger (op persoonlijk vlak, thuis, op school of in de buurt), welke talenten hij bezit en hoe hij het beste kan worden gemotiveerd om nieuwe kansen te pakken.

Naast waardevolle informatie voor de *probleemanalyse* kan een mentor ook een ondersteunende functie vervullen in de uitvoering. Professionals uit de zorg- en hulpverlening opereren hoofdzakelijk vanuit beproefde methodieken, vastgestelde rapportagevormen en verantwoordingscriteria die allemaal deel uitmaken van een 'systeemwereld'. Ook als zij 'outreaching' werken (op straat of achter de voordeur), excellente professionele vaardigheden bezitten en zelf ook bijzondere singuliere kwaliteiten in huis hebben, blijft het jonge individu voor hen strikt genomen een cliënt of een casus(nummer) binnen hun organisatie. De zorg- of hulpverlener zal nooit geheel los worden gezien van zijn of haar organisatie en waarschijnlijk ook niet snel de functie van een geschikte mentor als rolmodel kunnen vervullen (al was het maar vanwege beperkingen in de taakbeschrijving en het aantal uren dat iemand werkzaam is per week). Hierdoor ontstaat de vraag in hoeverre de zorg- of hulpverlening van professionals uit die systeemwereld doordringt tot in de leefwereld van een stelselmatige jonge vader. 'Best persons' uit de gemeenschap, zoals de mentoren, kunnen hierin als een verbindende schakel optreden waardoor meer rendement wordt gehaald uit die inzet van professionals.

Een sprekend voorbeeld hiervan is de vereiste zorg- en hulpverlening wanneer sprake is van *psychosociale* problematiek bij risicojongeren of -jongvolwassenen (zoals onder meer bij veel IFA-cliënten). De prevalentie van verstandelijke beperkingen is eerder al genoemd, maar ook is gebleken dat binnen de populatie jonge delinquenten (vooral van 'allochtone' afkomst) in hoge mate sprake is van diverse vormen van psychiatrische problematiek (o.a. ADHD, depressie, psychose en schizofrenie) en comorbiditeit (twee of meer stoornissen die

spelen bij dezelfde persoon). Instellingen voor de Geestelijke Gezondheidszorg geven aan dat deze risicogeveallen de weg naar de jeugdpsychiatrie nog niet altijd goed weten te vinden (wegens gebrek aan kennis en vertrouwen, ondersteuning en sociaal-culturele taboes). Uit ervaringen van een medewerker van GGZ-instelling De Basule en een cliënt is gebleken dat een mentor uit de eigen leefwereld ondersteunend kan werken in het zoeken, vinden en volhouden van psychosociale hulpverleningstrajecten (zeker als die steun thuis ontbreekt of ontoereikend is). Het vertrouwen dat de jongere of jongvolwassene heeft in de mentor werkt dan als extra verbinding om hulpverlener en hulpbehoevende bij elkaar te brengen, contact gemakkelijker te laten verlopen en vertrouwen te bieden in het proces (ook als het systematisch, cijfermatig of anderszins afstandelijk aanvoelt bij de cliënt). Deze functie is ook te projecteren op andere vormen van zorg- en hulpverlening in andere leefdomeinen, zoals gezinsproblematiek, huisvesting, opleiding, werk, vrijetijdsbesteding en talentontwikkeling.

Het derde element van de ondersteunende brugfunctie van de mentor voor professionals is de mogelijkheid tot het helpen bij monitoren van het proces van gedragsverandering (vooruitgang, stilstand of terugval). Een professional is gebonden aan eigen werktijden, capaciteit binnen de organisatie en andere bindende factoren in zijn contactmomenten met de cliënt. Een geschikte mentor beschikt daarentegen over meer flexibiliteit en kan vaker contact hebben op wisselende tijdstippen en locaties, zeker als hij deel uitmaakt van dezelfde gemeenschap (of zelfs familie). Een mentor kan dus meer en regelmatig aandacht bieden waarbij ook nog eens geen sprake is van wisseling van de wacht (zoals het geval is bij de overdracht van dossiers bij veranderingen in personeelszaken binnen organisaties). Deze eigenschap van de mentor leidt tot continuïteit en consistentie die bijdraagt aan de reguliere zorg- en hulpverlening. Het monitoren wordt inhoudelijk verder vormgegeven in goed overleg met de reguliere instellingen, door tijdens het contact de punten in de gaten te houden die volgens de professionals van bijzonder belang zijn voor de gedragsontwikkeling van hun cliënt. Met name de moeilijke gevallen (waaronder de IFA-clieënten) zijn gebaat bij een zeer regelmatig contact met een constante steun- of hulpbron in de nabije leefwereld.

Door de brugfunctie van de mentor te benutten en uit te werken binnen een specifieke aanpak (zoals de IFA) slaat men twee vliegen in een klap: een geschikte mentor wordt ondergebracht in een integraal samenwerkingsverband met bestaande organisaties, met behoud van een onafhankelijke positie en op basis van goede afspraken. Tegelijkertijd leidt de verbinding met een mentor als vertrouwenspersoon binnen de eigen leefwereld tot zekerstelling ('borging') in de buurt van de zorg- of hulpverlening die wordt uitgevoerd door de professionals.

6.1.3 Bijvangst van mentoraten

De derde meerwaarde van de mentor is bijvangst op drie vlakken: vroegsignalering van gedragsproblemen, eigen kracht van burgers en noodzakelijke bezuinigingen. Gedragswetenschappers zijn eensgezind het belang om mogelijkheden voor de *vroegsignalering* van gedragsproblemen bij jonge kinderen te onderzoeken en te implementeren (De Wilde, 2008; Boendermaker & Van Yperen, 2008). Daarmee wordt bedoeld het vroegtijdig en op jonge leeftijd signaleren van problemen in de sociaal-cognitieve vaardigheden van een kind, opvoedingsvaardigheden ouders en diverse vormen van gezinsproblematiek. De reden daarvoor is dat vroegtijdig ontsporen van een jong kind een belangrijke voorspeller is voor problematisch gedrag op latere leeftijd en met name het risico op het stelselmatig plegen van (ernstige) delicten tijdens de adolescentie of zelfs een langdurige criminele carrière.

Men zoekt naar manieren om op jongere leeftijd problemen vast te stellen en in te grijpen, aangezien veel ontspoorde jeugd nu te laat in beeld komt bij politie en zorg- of hulpverlenende instanties eerder willen kunnen ingrijpen (ook met gezinsinterventies). Docenten, leerplichtambtenaren en (school)artsen vormen daarbij partners en men is bezig met de ontwikkeling van Elektronische Kind Dossiers. De mentor uit de eigen gemeenschap (met bijzondere kennis van jongeren en hun gezinnen) kan een extra partner zijn in het signaleren van de potentiële probleemgevallen, vooral ook met betrekking tot de broertjes en zusjes van de jongeren of jongvolwassenen voor wie hij reeds een rolmodel is.

Een tweede vlak waarop bijvangst ontstaat door mentoraten te ontwikkelen is het benutten van de *eigen kracht* binnen de gemeenschap van burgers in kwetsbare buurten. Door de juiste personen op deze wijze te betrekken bij de problematiek en in hun kracht te zetten (vanuit overheid en andere organisaties te ondersteunen), wordt ook gewerkt aan het verbeteren van wederzijds vertrouwen tussen overheidinstanties en burgers in een specifieke kwetsbare buurt. Het verkennen van de mogelijkheden en valkuilen van ‘actief burgerschap’ of ‘bewonersinitiatieven’ als partnerschap tussen burger en overheid gebeurt al enige tijd (Tonkens, 2009; Tonkens & Verhoeven, 2011). In onderzoek en beleidsvorming gaat in toenemende mate aandacht uit naar het ondersteunen van ‘collectieve weerbaarheid’ en het benutten van ‘eigen kracht’ in buurten (Verwer & Walberg, 2012). Een geschikte mentor zou daar een rol in kunnen spelen door als vorm van ‘onbevoegd gezag’ te laten zien dat eigen kracht inderdaad de ruimte krijgt en wordt gewaardeerd in goede samenwerkingsverbanden met het ‘bevoegde’ gezag van overheids- en andere instellingen.

Een laatste punt van bijvangst is een mogelijke *kostenbesparing* (niet onbelangrijk in een tijd van flinke bezuinigingen). Een mentoraat hoeft op zichzelf niet veel te kosten, terwijl de besparingen groot kunnen zijn als gevolg van mogelijke effecten op de afname van recidive. In de eerste plaats levert een afname van overlast en criminaliteit op lange termijn de nodige besparingen op vanwege een vermindering van de grote hoeveelheid geld die nu is gemoeid met de aanpak van deze problematiek. Maar de mentor is in tweede instantie ook kostenbesparend als blijkt dat het rendement van de huidige zorg- en hulpverlening inderdaad verder omhoog gaat als gevolg van een succesvolle samenwerking.

Dit punt moet uiteraard verder worden onderzocht en het liefst door middel van een zorgvuldige kosten-batenanalyse waarin duidelijk wordt of en in welke mate deze besparingen zijn terug te voeren op het doorontwikkelen van mentoraten (in vergelijking met problematische gebieden waarin deze maatregelen nog niet zijn getroffen). Binnen het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum (WODC) van de overheid worden nu de eerste plannen ontwikkeld om deze vergelijking nauwkeurig te kunnen maken. Maar op welke termijn dit onderzoek van start zal gaan of wanneer de eerste resultaten bekend zijn, is nog onduidelijk.

Op basis van de bovenstaande drie aspecten wordt in dit onderzoek vastgesteld dat een mentor als rolmodel een toegevoegde waarde kan hebben in de aanpak van overlast, (jeugd)criminaliteit en recidive. Samengevat leidt die meerwaarde tot een verwachte opbrengst in termen van een drietal concrete positieve effecten in de doorontwikkeling van de aanpak. In algemene zin kan worden afgeleid uit de meerwaarde van de mentor dat de inzet zal bijdragen aan een verdere vermindering van overlast, (jeugd)criminaliteit en recidive. Specifiek is de verwachting dat de aanvullende beschermende factor van een geschikte mentor zal bijdragen aan een meer *effectieve* en *duurzame* gedragsverandering bij (voormalige) stelselmatige jonge ouders. Tevens zal de brugfunctie van de mentor ertoe bijdragen dat wat al werkt in zorg- en hulpverlening (preventie), *beter* gaat werken. Ten slotte levert de ontwikkeling van mentoraten bijvangst op die in eerste instantie helpt om ernstige problemen in de toekomst van vaker te *voorkomen* door vroeger te signaleren. Tevens draagt de ontwikkeling van mentoraten eraan bij om de eigen gemeenschap verder te *versterken* om de

problemen die overblijven met meer daadkracht en wederzijds vertrouwen het hoofd te kunnen bieden (onder meer door een betere samenwerking en werkverdeling tussen burger en overheid).

6.2 De implementatie van mentoraten

De volgende vraag is nu hoe mentoraten moeten worden geïmplementeerd in de bestaande aanpak op een manier die goed aansluit bij de reeds samenwerkende organisaties, in het bijzonder in de IFA. Op welk werkterrein kan een mentor het beste worden ingezet en hoe wordt dit bestuurlijk en organisatorisch ingebed? Welke afspraken moeten worden gemaakt tussen de mentor en de professionele organisaties over wie wat doet, op welke manier wordt samengewerkt en hoe wordt controle uitgeoefend of verantwoording afgelegd? En waar moet men op letten om de kans op het verwachte succes te maximaliseren? Met betrekking tot de doorontwikkeling van mentoraten binnen de IFA wordt een aantal van deze vragen concreet uitgewerkt in het onderzoek dat nu loopt binnen Spirit in samenwerking met de Gemeente Amsterdam (Openbare Orde en Veiligheid). Op basis van de bevindingen uit dit onderzoek wordt hier alvast een aantal aanknopingspunten gegeven en aanbevelingen gedaan waar bijzondere aandacht naar moet uitgaan bij de implementatie van mentoraten binnen de aanpak. Alvorens in te gaan op de kansen en knelpunten van die implementatie is het zaak eerst een algemene opmerking te maken ten aanzien van de aard van het soort rolmodellen waar mee gewerkt wordt in een mentoraat. Die opmerking dient om aan te geven hoe waardevol, maar ook hoe kwetsbaar en zeldzaam deze mensen kunnen zijn. Aan de hand daarvan ontstaat een beter begrip van de centrale aandachtspunten die voor de implementatie van belang zijn.

6.2.1 Goud in handen

Rolmodellen zijn unieke figuren met singuliere kwaliteiten die hen in staat stellen het verschil te maken waar een andere aanpak niet of onvoldoende effect heeft. Doorgaans zijn het geen professionals in de zin dat zij een diploma hebben behaald in een opleiding zorg- of hulpverlening. Maar in hun persoonlijke ontwikkeling hebben zij wel een opleiding doorlopen in termen van levenservaring, vaardigheden en handelingsbekwaamheid. Dit bijbehorende ‘diploma’ sluit soms beter aan bij de belevingswereld van de jongere en jongvolwassenen. Dit maakt deze eigenzinnige rolmodellen wel degelijk ‘professioneel’ in de zin dat zij in staat zijn om resultaten te behalen: zowel in het daadwerkelijk terugdringen van overlast en criminaliteit, als in het motiveren om kansen te pakken en op het juiste pad te blijven.

Om die belangrijke taak binnen de complexiteit van het hedendaagse jeugdprobleem te verrichten, moeten deze positieve rolmodellen onder meer laagdrempelig, flexibel, doortastend en eigenzinnig zijn. Het zijn vaak passionados en duizendpoten. Ze zijn meestal niet gebonden aan een instelling en opereren grotendeels onafhankelijk van organisaties met achterliggende belangen. Het jonge mens waarmee zij zijn verbonden, staat bij hen centraal. Wel leggen ze zo nodig verantwoording af voor hun handelen en kunnen ze samenwerken met partners. Maar ze hebben geen ‘negen-tot-vijf’-mentaliteit, ze houden zich niet aan ambtelijke protocollen en ze gaan door roeien en ruiten als de situatie daar om vraagt. Zo iemand is *goud* waard.

Tot voor kort zijn onderzoekers die bij succesvolle (en vaak incidentele) projecten dergelijke effectieve personen in de praktijk hebben onderzocht, als een soort alchemisten te werk gegaan. De motivatie voor die zienswijze komt voort uit de angst voor het risico dat wanneer die persoon zou wegvallen, ook het project en het succes zou instorten. Vandaar dat deze onderzoekers deze persoon proberen te ontleden in een aantal eigenschappen en criteria om daar vervolgens een methodiek op te baseren. Op die manier probeert men kunstmatig het

positieve effect van die unieke persoon te reproduceren door andere mensen daarnaar te modelleren. Maar net als goud is een geschikt rolmodel helaas niet te dupliceren. Het feit dat het gaat om die ene persoon met zijn singuliere kwaliteiten is vaak het geheim van zijn kracht en ook van zijn succes. We zullen die angst dan ook moeten loslaten en ons meer richten op het worden van goede goudzoekers (onder meer op basis van de bevindingen van dit onderzoek).

Dit betekent overigens niet dat daarmee een belangrijke taak wegvalt voor de reguliere zorg- en hulpverlening. Integendeel. Net als goud moet worden gedolven en bewerkt alvorens het een mooi sierraad kan worden, moeten professionals niet alleen rolmodellen opsporen maar hen ook werven, selecteren, ondersteunen en organisatorisch verweven met de bestaande aanpak en alle beproefde specialismen die daarin nodig zijn. In die zoektocht, verbinding en vooral implementatie zitten de kansen en de knelpunten die als sluitstuk van dit onderzoek zullen worden besproken.

6.2.2 Kansen

Om de implementatie van mentoraten in de aanpak van (jeugd)criminaliteit (en in het bijzonder de IFA) praktisch uit te werken, is het zaak met de volgende aandachtspunten rekening te houden om kansen maximaal te benutten. Het is zaak nader te bepalen hoe het mentorschap concreet moet worden uitgewerkt binnen de specifieke instelling van de bestaande aanpak. Het mentorschap moet op enigerlei wijze worden ingebed in de huidige organisatie van zorg- en hulpverlening en in het bijzonder aansluiten bij de IFA. De IFA is echter geen eigen organisatie en is al onderdeel van een samenwerkingsverband (de tien betrokken straf- en zorgpartners). De vraag is hoe een mentorschap hierbij zo goed mogelijk kan aansluiten en kan worden opgenomen in de meest geschikte instelling binnen dat samenwerkingsverband.

Eerst moet worden vastgelegd welke instelling in dat samenwerkingsverband mentoren gaat *selecteren* op basis van de selectie- en samenwerkingscriteria uit dit onderzoek en verbindt met de eigen organisatie (waarschijnlijk wordt die instelling uiteraard Spirit, maar vooralsnog wordt in de rest van dit stuk nog maar even gesproken over de ‘instelling’). Ook moet worden vastgesteld welke IFA-cliënten (en eventuele andere stelselmatige jonge daders uit de Top600) in aanmerking komen voor een mentor op basis van hulpvraag en motivatie. Vervolgens moeten jonge veelplegers en geschikte mentoren aan elkaar worden gekoppeld. Daarbij kan de jongere of jongvolwassene zelf een mentor aandragen. Als deze mentor geschikt blijkt, heeft dit de voorkeur. Daarnaast is het mogelijk dat de instelling die verantwoordelijk is voor werving en selectie van mentoren, een aanbod doet op basis waarvan een kennismaking kan plaatsvinden en een mogelijke match tot stand komt.

Dan is het van belang goede *afspraken* te maken tussen de mentor, de instelling en zo nodig overige partners in de samenwerking, onder meer over de taakverdeling en verantwoordelijkheden. De onafhankelijkheid van de mentor moet gewaarborgd blijven en hij moet zelf vrij zijn om zoveel mogelijk zelf invulling te geven aan het mentoraat (hij gaat niet een methodiek van een professionele zorg- of hulporganisatie uitvoeren). Buiten die vrijheid in de uitvoering wordt wel vastgelegd op welke vlakken hij zijn protegé zal ondersteunen zonder dat hij daarbij taken van professionele zorg- of hulpverlening op zich gaat nemen. Dit gebeurt op basis van een probleemanalyse waarin de professionele instelling en de mentor elkaar aanvullen om tot een gemeenschappelijk beeld te komen van wat nodig is en wie wat gaat doen.

In die analyse wordt onder meer besproken op welke wijze de mentor iemand ondersteunt in zijn dagelijks leven en overdraagt aan reguliere zorg- en hulpverlening op de vlakken waar die professionaliteit is vereist. De mentor zal informatie delen met de instelling

over de voortgang van de besproken aandachtspunten en ter verificatie van de gemaakte afspraken in het begeleidingsproces. Dit gebeurt alleen niet in de vorm van al te formele vragenlijsten, targets of protocollen. Met een regelmaat waar beide partijen zich in kunnen vinden, worden eenvoudige gesprekken gevoerd tussen de mentor en de instelling (eventueel in aanwezigheid van de jongere of jongvolwassene als dat de voorkeur geniet).

In die gesprekken komt ter sprake wie wat heeft ondernomen, wat die inzet heeft opgeleverd en waar ruimte is voor meer ondersteuning vanuit de instelling of verbetering van de samenwerking met andere partners. Die gesprekken vormen ook het moment dat de mentor kan worden aangesproken op zijn werkzaamheden op basis van punten die van te voren zijn besproken in de oorspronkelijke probleemanalyse (al is de verwachting dat daarnaast een meer directe en informele communicatie tot stand zal komen tussen de mentor en de vertegenwoordiger van de instelling). De gesprekken tussen mentor en instelling zijn de basis van het *toezicht* vanuit de professionele organisatie op het functioneren van de mentor en de samenwerking met de andere partners uit de zorg- en hulpverlening. Dit toezicht kan verder worden uitgebreid door regelmatig informatie te verifiëren bij die partners en de IFA-cliënt zelf.

De verantwoordelijkheid van de *verslaglegging* van de evaluatiegesprekken ligt bij de instelling en wordt altijd teruggekoppeld aan de mentor en de IFA-cliënt. Ook is de instelling verantwoordelijk voor het aanspreken van de professionele partners op hun verantwoordelijkheid als uit die gesprekken blijkt dat zij steken laten vallen (waaronder in de gelijkwaardige behandeling van de mentor en de terugkoppeling van informatie in de samenwerking). Naast kwaliteitseisen voor een geschikte mentor moet daarom ook worden bepaald wat de benodigde kenmerken moeten zijn van de medewerker van de instelling (zoals oplossingsgericht, resultaatgericht en realistisch in verwachtingen). Om de kansen te benutten die voortkomen uit de meerwaarde van een mentor, is het tevens belangrijk dat de instelling aan wie hij wordt gekoppeld de bestuurlijke ruimte biedt aan zowel mentor als eigen medewerkers voor het benodigde vertrouwen.

Op deze wijze vindt bestuurlijke inbedding van de mentoren in de professionele aanpak plaats, waarbij sprake is van toezicht (op afstand), stelselmatige controle en verantwoording zonder dat daarbij de vrije werkwijze en onafhankelijke positie van de mentor wordt geschaad of zijn relatie met degene voor wie hij een rolmodel vormt. In de concrete uitwerking van deze punten in het Deelproject Mentoraten van de IFA moeten nog een aantal vragen worden ingevuld die hier nu nog niet kunnen worden beantwoord (mede omdat ze afhankelijk zijn van het 'maatwerk' dat komt kijken bij de situatie van het individu, de specifieke mentor en de status van het deelproject binnen de instelling). In hoeverre moeten *ouders* (vooral bij jongeren onder de 18 jaar) actief worden betrokken bij het ontwikkelen van het mentoraat en wie neemt daarin het voortouw (mentor of medewerker van instelling)? Wordt de mentor in de samenwerking begeleiding en ontplooiingsmogelijkheden geboden vanuit de instelling, mocht hij willen *doorgroeien* binnen de professionele zorg- en hulpverlening? Is het in dit stadium al zinvol om de mogelijkheid van vrijwillige *coaches* (geen rolmodellen maar gedragsmodellen als aanvullende hulpbron voor een specifieke taak of vaardigheid) te verkennen als subonderdeel van de ontwikkeling van mentoraten (zie hoofdstuk 5.2)? Deze vragen zullen in de concrete uitwerking van het mentoraat in werkmodellen aan bod moeten komen.

6.2.3 Knelpunten

Naast de besproken punten van de implementatie die van belang zijn om de kansen te benutten, dienen zich ook drie belangrijke knelpunten aan die tot slot van dit onderzoek worden benoemd. Het eerste knelpunt heeft betrekking op het belang van de mentor om mee

te werken en zich te voegen in de samenwerking met de professionele instellingen. Het is niet verstandig om een financiële beloning voorop te stellen (en teveel beloning zou wellicht de verkeerde elementen aantrekken). Maar aan de andere kant van het samenwerkingsverband worden de professionals natuurlijk wel betaald voor hun bijdrage aan de gezamenlijke oplossing van het probleem. Het rolmodel heeft uiteraard een inkomen nodig (en daarnaast ook waardering voor zijn inzet). Buiten een mogelijke vergoeding valt ook te denken aan een werkplek (van waaruit hij meerdere jonge mensen kan begeleiden), opleidingsmogelijkheden of hulp bij het opzetten van een stichting of een eigen bedrijf. De mogelijkheid om zich te ontwikkelen en verder te groeien, kan erg motiverend werken. Een geslaagd rolmodel wil doorgaans ook doorstromen (continuïteit), zijn succes uitbreiden (ambitie) en toekomstperspectief hebben (zekerheid). Als hier geen goede afspraken over worden gemaakt en er geen ondersteuning in plaatsvindt, kan de mentor wel eens het gevoel krijgen dat hij slechts eenmalig wordt ingezet (gebruikt) om een probleem op te lossen en daarna weer in de kou staat. Dit geeft een soort ‘Rattenvanger van Hamelen’-gevoel dat bij een aantal succesvolle rolmodellen is te bespeuren. Binnen het Netwerk Amsterdamse Helden wordt hiervoor een oplossing geboden door de rolmodellen te stimuleren en te coachen om zichzelf te ontwikkelen tot een sociaal ondernemer. Over deze oplossing is ook net een handboek verschenen waarin wordt uitgelegd hoe deze rolmodellen zich als ondernemer kunnen ontwikkelen tot een meer professionele schakel tussen jongereninitiatieven en maatschappelijke organisaties (Hazekamp & Sluiter, 2012).

Een tweede knelpunt is het gevaar van een valse start in de vorm van een vermeende concurrentieverhouding met professionals in de zorg- en hulpverlening, in het bijzonder binnen het jongerenwerk. Zoals hierboven gesteld worden goede afspraken gemaakt en voorkomt een duidelijke taakverdeling dat men zich op elkaars terrein begeeft. Desalniettemin kan zich de situatie voordoen dat de succesvolle aanpak en het ‘onbevoegde gezag’ van de mentor ertoe leidt dat andere partners in de gevestigde orde van professionals minder te doen krijgen (of in de toekomst zelfs gedeeltelijk worden wegbezuinigd). Een geschikte mentor die zijn meerwaarde in de aanpak waarmaakt, wordt als nieuwkomer (relatieve buitenstaander) wellicht opgevat als een bedreiging door sommige organisaties of bepaalde medewerkers daarbinnen (in termen van ‘broodroof’). De samenleving die deze organisaties financiert uit gemeenschapsgeld is weliswaar gebaat bij de meest effectieve en duurzame aanpak van het probleem van overlast en (jeugd)criminaliteit. Maar in de wereld van de welzijnsinstellingen is de ervaring helaas niet dat men graag plaatsmaakt voor een meer effectieve nieuwkomer (zacht uitgedrukt). Zeker als het ook nog eens geen professional is die in die wereld niet officieel zijn strepen heeft verdiend en al helemaal niet als dit spanningsveld wordt aangewakkerd omdat het een voormalige cliënt van zorg- of hulpverlening betreft. Het is zaak rekening te houden met deze tegendraadse krachten binnen de samenwerking van de partners in de aanpak. Men moet voorkomen dat de ontwikkeling van mentoraten wordt afgeschilderd als bedreiging van bestaande belangen (zeker in een onrustige tijd van economische crisis en bezuinigingen).

Het derde punt sluit hierop aan. Ook hier gaat het om een knelpunt in de samenwerking tussen ongeschoolde mentoren met ‘onbevoegd gezag’ en professionals met hun ‘bevoegde gezag’ vanuit een maatschappelijke organisatie. De professional zal altijd nodig zijn als de deskundige op zijn gebied (met kennis en expertise op het gebied van de Nederlandse wet- en regelgeving, het jongerenwerk, het buurtopbouwwerk, diverse soorten hulptrajecten, begeleid wonen en andere huisvestingsmogelijkheden, de onderwijs- en arbeidsmarkt of noodzakelijke behandelmethoden en eventueel medicatie). Maar doorgaans zit deze professional persoonlijk niet erg diep in de leef- en ervaringswereld van de (straat)jongeren of jongvolwassenen die hij helpt, begeleidt of behandelt. Ook is de kans klein dat de professional daadwerkelijk een vast en duurzaam onderdeel uitmaakt van de

gemeenschap in de kwetsbare buurt waar die personen opgroeien. Dit is een voornamelijk reden voor de veelgehoorde klacht van professionals dat zij niet voldoende doordringen tot hun cliënt en maar beperkt effectief zijn (ondanks hoogstaande professionaliteit, gedrevenheid en alle goede bedoelingen van dien). Toenemende werkdruk, afname van capaciteit en nadruk op kwantiteit ten faveure van kwaliteit (als gevolg van bezuiniging en marktwerking), dragen verder bij aan de beperkte kracht, tijd en energie van professionals om de zuigende werking van de straat en alle criminogene factoren in de levenssfeer, effectief en duurzaam te kunnen ombuigen naar een positieve gedragsverandering.

Een mentor als rolmodel is daarentegen wel verbonden aan de leef- en ervaringswereld van risicojongeren of soms zelfs letterlijk verankerd in hun buurt. Vanwege alles wat een mentor te bieden heeft en zijn meerwaarde ten opzichte van de professionele zorg- en hulpverlening, kan hij soms verder doordringen tot het individu en meer bereiken als de samenwerking goed is met de benodigde instellingen. Een mentor kan uitermate effectief zijn in de aanpak, maar hij is niet deskundig in de betekenis van een professionele status. Die maatschappelijke *ongelijkheid* tussen de geschoolde professional en een ongediplomeerde leek (in status, opleiding en inkomen) vertaalt zich soms naar een *ongelijkwaardige* houding vanuit de professional naar de leek. Die ongelijkwaardige houding is opmerkelijk genoeg een van de meest voorkomende problemen die wordt genoemd met betrekking tot frictie in de samenwerking tussen rolmodellen en maatschappelijke organisaties. Een gevoel van eenrichtingsverkeer in communicatie en een gebrek aan waardering of respect (en soms zelfs een vorm van arrogantie) creëert een werksituatie die schijnbaar gedoemd is om te mislukken. Ondanks de maatschappelijke ongelijkheid tussen de professional en de ‘gewone’ burger uit de buurt, is het van groot belang dit gevoel van ongelijkwaardigheid in het partnerschap te voorkomen. Medewerkers van (professionele) instellingen die als partner met een (niet-professionele) mentor gaan samenwerken in de nieuwe aanpak, doen er goed aan zich dit te realiseren. Zij moeten een vorm van omgang zien te vinden waarin zij als ongelijke partij toch een gelijkwaardige waardering overbrengen voor het aandeel van de mentor als rolmodel zonder wiens niet-gediplomeerde kwaliteiten het resultaat niet zo snel, zo goed en waarschijnlijk ook niet zo goedkoop, kan worden bereikt.

6.3 Slotopmerking

Hiermee zijn we aan het eind gekomen van de belangrijkste uitkomsten en aanbevelingen van dit wetenschappelijke onderzoek naar een mentor als rolmodel, in het bijzonder voor stelselmatige jonge daders binnen de Intensieve Forensische Aanpak (IFA). Deze bevindingen zullen verder worden uitgewerkt in het ‘Deelproject Mentoraten binnen de IFA’ (Bontes, 2013) dat gaat over de implementatie van het concept binnen de IFA. In dat projectplan wordt in twee concrete werkmodellen beschreven hoe men vanaf september 2013 binnen de IFA wil gaan samenwerken met mentoren en wellicht ook coaches.

Literatuur

Acker, J. van (2012) *De gerespecteerde leerkracht: Professioneel omgaan met probleemgedrag*. Nijmegen/Antwerpen: Ministrando

Arthur, M.W., D.J. Hawkins, J.A. Pollard, R.F. Catalano & A.J. Baglioni jr., (2002). 'Measuring risk and protective factors for substance use, delinquency, and other adolescent problem behaviors. The communities that care youth survey.' In: *Evaluation Review*, 26: p. 575-601

Bandura, A. (1977) *Social learning theory*. Englewood Cliffs NJ: Prentice-Hall

Beke, B., H. Ferwerda, E. van der Torre & E. Bervoets (2013) *Jeugdgroepen en geweld. Van signalering naar aanpak*. Den Haag: Boom Lemma

Bensellam, S. & H. Bahara (2010) *Kleine jongen: het verhaal van mijn leven. Hoe een jongen van de straat de man van de stad werd*. Amsterdam: Van Genneep

Bervoets, E. (2012) *Vlindermessen en djonko's. Jeugdcriminaliteit, hangjongeren en een praktijkverhaal uit West*. Den Haag: Boom Lemma

Braak, A. van der (2006) *Goeroes en charisma. Het riskante pad van leraar en leerling*. Haarlem: Altamira Becht

Boendermaker, L. & T. van Yperen (2008) 'Gedragsproblemen bij kinderen voorkomen en verminderen.' In: *Justitiële Verkenningen*, 34 (8): 60-76

Bontes, M. (2013) *Deelproject Mentoraten binnen de Intensieve Forensische Aanpak (IFA)*. Amsterdam: Spirit

Brink, G. van den, M. van Hulst, L. de Graaf & T. van der Pennen (2012) *Best persons en hun betekenis voor de Nederlandse achterstandswijk*. Den Haag: Boom Lemma

Brinkgreve, C. (2012) *Het verlangen naar gezag. Over vrijheid, gelijkheid en verlies van houvast*. Amsterdam: Atlas Contact

Broekhuizen, J., F. Driessen & B. Völker (2008) 'Sociale netwerken en jeugdcriminaliteit.' In: *Justitiële Verkenningen*, 34 (5): p. 93-108

Broekhuizen, J. & R. van Wonderen (2012) *Samenleven met verschillen. Signaleren van spanningen en versterken van vertrouwen in Amsterdamse buurten*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, Bureau Onderzoek en Statistiek/Verwey-Jonker Instituut

Caem, B. van (2008) *Verborgene kracht. Burgerparticipatie op het vlak van veiligheid*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam, Faculteit der Sociale Wetenschap (Dynamiek van Bestuur, Veiligheid en Burgerschap)

- Crott, A. (2013) *Jongens zijn 't. Van Pietje Bell tot probleemgeval*. Amsterdam: Atlas Contact
- Doreleijers, Th.A.H., & M. Spaander (2001) 'The Development and implementation of the BARO: A new device to detect psychopathology in minors with first police contacts.' In R.R. Corrado, R. Roesch, S.D. Hart, & J.K. Gierowski (red.), *Multi-problem violent youth. A foundation for comparative research on needs, interventions and outcomes*. Washington: IOS Press
- Drie, D. van & I. Weijers (2010) 'Wat doet jonge veelplegers stoppen met criminaliteit?' In: *Proces, Tijdschrift voor Strafrechtpleging*, 1: p. 44-56
- Dubbeld, L. (2012) 'Repressie alleen werkt niet, dat weten we allang.' In: *Secondant*, 38 (5): p. 38-41
- Elling, M. & M. Melissen (2009) *Methodiekhandboek Nieuwe Perspectieven*. Woerden: Van Montfoort
- Eysink Smeets, M. & E. Bervoets, m.m.v. J. Nap (2011) *De onaantastbaren. De destructieve doorwerking van onaantastbaren in wijk en buurt*. Den Haag: Nicis Institute/Landelijke Expertisegroep Veiligheidspercepties
- Eysink Smeets, M., E. Bervoets, J. Bik & K. Schram (2013) "*Je voelt je heel onveilig en heel alleen...*" *Burgers over de impact van 'ogenschijnlijk onaantastbaren'. En over wat daaraan zou moeten gebeuren*. Amsterdam: Landelijke Expertisegroep Veiligheidspercepties i.s.m. Lokale Zaken
- Es, A. van (2012) *Burgerschap en Diversiteit: Geen burgerschap zonder hoffelijkheid*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling.
- Farrington, D.P., R. Loeber, D. Jolliffe & D.A. Pardini (2008) 'Promotive and risk processes at different life stages.' In: R. Loeber, D.P. Farrington, M. Stouthamer-Loeber & H. Raskin White (red.), *Violence and serious theft. Development and prediction from childhood to adulthood*. New York: Routledge
- Ferwerda, H. & T. van Ham (2010) *Problematische jeugdgroepen in Nederland. Omvang, aard en politieproces beschreven*. Arhem: Bureau Beke (in opdracht van De Politie, Landelijk Programma Politie Jeugdtaak)
- Geenen, M.J. (2010) *Stoppen is afzien*. Breda: Avans Hogeschool
- Graaff, B.G.J. de & K.A. Buurman (2009) *Voorbeeld doet volgen? Rolmodellen van (radicaliserende) moslimjongeren in Nederland*. Leiden/Den Haag: Universiteit Leiden/Centrum voor Terrorisme en Contraterrorismestudies
- Hadioui, I. el (2008) *Hoe de straat de school binnendringt. Overlastgevend gedrag van Marokaans-Nederlandse jongeren en de invloed ervan op school*. Amsterdam: Gennep
- Hazekamp, J.L. & J. Sluiter (2012) *Klein handboek Netwerk Jonge Ondernemers in het jongerenwerk. Schakel tussen jongereninitiatieven en maatschappelijke organisaties*. Amsterdam: Stichting Connect Initiatieven/Netwerk Amsterdamse Helden

Hearn, N. (2010) 'Theory of desistance.' In: *Internet Journal of Criminology* (http://www.internetjournalofcriminology.com/Hearn_Theory_of_Desistance_IJC_Nov_2010.pdf)

Hesseling, R (2012) 'Jonge ouders vaker met anderen op pad.' In: *Secondant, Tijdschrift van het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid*, 26 (1): p. 6-13

Hearn, N. (2010) 'Theory of desistance.' In: *Internet Journal of Criminology*, www.internetjournalofcriminology.com, p. 1-48

Hoog, Mieke van 't, C. van Egten, A. Dotinga, S. de Hoog & M. Vos (2012) *Mentorprojecten en migrantenjeugd. Effecten en werkzame factoren*. Den Haag: E-Quality/Instituut voor Integratie en Sociale Weerbaarheid (ISW), Rijksuniversiteit Groningen

Jong, J.D.A. de (2007) *Kapot moeilijk. Een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens*. Amsterdam: Aksant/AUP

Jong, J.D.A. de (2010) 'We houden het lekker 'straat'.' In: P. Deelman (red.) *Over straatcultuur en groepsdynamiek*. Dordrecht: Stichting Maatschappij, Veiligheid en Politie (SMVP), p.13-28

Jong, J.D.A. (2012a) *Verbinden wat voor handen is. Haalbaarheid van een Jeugd Preventie Team (JPT) in Amsterdam Oost: de Indische buurt en Transvaal*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Oost/Stichting Connect Initiatieven

Jong, J.D.A. de (2012b) 'Typically Moroccan? A group dynamic explanation of nuisance and criminal behavior.' In: Esbensen, F.A. & C.L. Maxson (eds.) *Youth gangs in international perspective. Results from the Eurogang Program of Research*. New York: Springer

Jong, J.D.A. de (2012c) 'Mores leren of moeilijk zijn. Groepsprocessen en delinquent gedrag onder studenten en 'Marokkaanse' straatjongens.' In: *Tijdschrift voor Criminologie*, 54 (1): p. 3-17

Jong, J.D.A. de (2013) 'Gekopieerd gezag of originele autoriteit. Respect onder 'Marokkaanse' straatjongens en gezag op straat.' In: S. Sieckelinck, S. van Buuren & H. El Madkouri (red.) *Onbevoegd gezag. Hoe burgers zelf de gezagscrisis aanpakken*. Utrecht/Den Haag: FORUM/Boom Lemma

Jong, J.D.A. & F.H.M. van Gemert (2010) Een studie naar het concept groepsdruk. Amsterdam/Den Haag: Vrije Universiteit Amsterdam/WODC, Ministerie van Justitie

Kaldenbach, Hans (2007) *Respect! 99 tips voor het omgaan met jongeren in de straatcultuur*. Amsterdam: Prometheus

Kaldenbach, H. (2011) *Machomannetjes. 99 manieren om de straatcultuur terug te dringen uit uw school*. Amsterdam: Prometheus

Kalidien, S.N., N.E. de Heer-de Lange & M.M. van Rosmalen (red.) (2011) *Criminaliteit en rechtshandhaving 2010. Ontwikkelingen en samenhangen*. Meppel/Den Haag: Boom

Juridische uitgevers/Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), Ministerie van Veiligheid en Justitie/Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)/Raad voor de Rechtspraak

Laan, P.H. van der, C.A. van der Schans, S. Bogaerts & Th.A.H. Dorelijers (2009) *Criminogene en beschermende factoren bij jongeren die een basisonderzoek ondergaan. Een verkennende inventarisatie van de mate van zorg en van risico- en beschermende factoren gesignaleerd door raadsonderzoekers*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers/Ministerie van Veiligheid en Justitie, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC)

Lockwood, P. & Kunda, Z. (1997) 'Superstars and me: Predicting the impact of role models on the self.' In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, (1): p. 91-103

Lockwood, P., P. Sadler, K. Fyman, & S. Tuck (2004). 'To do or not to do: Using positive and negative role models to harness motivation.' In: *Social Cognition*, 22 (4): p. 422-450

Loeber, R., W. Slot, P. van der Laan, M. Hoeve, & D. Graas (2010) *Misdadigers van morgen. Over de ontwikkeling en effectieve aanpak van jeugddelinquentie onder twaalfminners*. Amsterdam: SWP

Maslov, A.H. (1950) *Self-actualizing people. A study in psychological health*. New York: Grune & Stratton

Roks, R.A. (2010) 'Fucc de popo!' In: Deelman, P. (red.) *Over straatcultuur en groepsdynamiek*. Dordrecht: Stichting Maatschappij, Veiligheid en Politie, p. 41-52

Rovers, B. (2010) *Inzet van ervaringsdeskundigen in criminaliteitspreventie*. Expertisecentrum Veiligheid

Rovers, B. & M. Kooijmans (red.) (2008) *Werken met risicojongeren. Handboek voor sociale professionals*. Den Bosch: Avans

Sieckelinck, S., S. van Buuren & H. El Madkouri (red.) (2013) *Onbevoegd gezag. Hoe burgers zelf de gezagscrisis aanpakken*. Utrecht/Den Haag: FORUM/Boom Lemma

Sikkens, E. (2009) *De rol van vrienden in desistance. Waarom jeugdige veelplegers stoppen met criminaliteit*. Utrecht: Universiteit Utrecht (afstudeerscriptie o.l.v. prof.dr. I. Weijers)

Smelt, P., R. Habchi, D. Dekker & W. van der Wal (2012) *Straatcultuur. Effectieve aanpak van jeugdgroepen*. Amsterdam: SWP

Smit, P., J. de Waard & B. Berghuis (2012) 'Criminaliteit blijft dalen. Toename veiligheid mede door burgers en bedrijfsleven.' In: *Secondant, Tijdschrift van het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid*, 26(2): p. 34-37

Strijen, F. van (2012) *Van de straat. De straatcultuur van jongeren ontrafeld*. Amsterdam: SWP

Swaan, A. de (2007) *Bakens in niemansland. Opstellen over massaal geweld*. Amsterdam: Bert Bakker

Teeuwen, M. (2012) *Verradelijk gewoon. Licht verstandelijk gehandicapte jongeren, hun wereld en hun plaats in het strafrecht*. Amsterdam: SWP

Tonkens, E. (2009) *Tussen onderschatten en overvragen. Actief burgerschap en activerende organisaties in de wijk*. Amsterdam: SUN-Boom

Tonkens, E. & I. Verhoeven (2011) *Bewonersinitiatieven: proeftuin voor partnerschap tussen burgers en overheid. Een onderzoek naar bewonersinitiatieven in de Amsterdamse wijkaanpak*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam/Stichting Actief Burgerschap

Veldhuis, J. (2008) *Als je iemand vertrouwt, maak je hem betrouwbaar. Stichting Connect Initiatieven: case studie van een burgerinitiatief*. Amsterdam: Project Capabel.

Versteegh, P., T. van der Plas & H. Nieuwstraten (2010) *The best of three worlds. Effectiever politiewerk door een probleemgerichte aanpak van hot crimes, hot spots, hot shots en hot groups*. Apeldoorn: Politieacademie, Lectoraat Intelligence

Verwer, R. & A. Walberg (2012) *Een kwestie van vertrouwen. Werking en versterking van collectieve weerbaarheid in achterstandsbuurten*. Amsterdam: Pallas Publications

Werdmölder, H. (2012) *De werkmeester. Het belang van de verbindende schakel bij het stoppen van crimineel gedrag*. Den Haag: Boom Lemma

Wilde, E.J. de (2008) 'Het monitoren van probleemgedrag.' In: *Justitiele Verkenningen*, 34 (8): 49-59

Colofon

Uitgave

Gemeente Amsterdam, Directie Openbare Orde en Veiligheid (OOV)

Auteur

Rebond: onderzoek en advies (www.rebond.nl)
dr. Jan Dirk de Jong (jdadejong@rebond.nl)

Datum

September 2013

Vormgeving

Sit (www.sitnie.com)

Oplage

Exemplaren te verkrijgen bij Gemeente Amsterdam, Directie Openbare Orde en Veiligheid

